

**NATIEVORMING, NATIONALISME EN
VREEMDELINGEN.**

**Beeldvorming rond vreemdelingen en Belgen in de
Kamerdiscussies over de eerste Belgische
vreemdelingenwet.¹**

DOOR

LIESBETH VANDERSTEENE
aspirant-onderzoeker NFWO – Universiteit Gent
PIETER SCHIEPERS
lic. rechten

**1. INLEIDING: VREEMDELINGEN, NATIONALISME EN
NATIEVORMING IN DE PUBLIEKE OPINIE EN IN HET
WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK**

In november 1994 organiseerden het Masereelfonds en IMAVO aan de Gentse universiteit een lezingencyclus onder de titel 'Nationalismen'. De bedoeling van dit initiatief was te illustreren dat denken over 'nationalisme' alleen zinvol kan zijn "wanneer het rekening houdt met de meervormigheid van de diverse fenomenen waarvoor dit begrip gebruikt wordt."² Tegelijkertijd wilden de inrichters een discussieforum scheppen voor diverse verenigingen en organisaties, die op één of andere manier begaan waren met de nationalisme-problematiek.

De cyclus heeft aangetoond dat er binnen het maatschappelijke nationalisme-debat in België een grote interesse bestaat voor de inzichten van de academische studie van nationalisme en natievorming in diverse landen. Zij heeft echter ook duidelijk gemaakt dat dit debat (ondanks het feit dat er verscheidene academici actief aan deelnemen) geen wetenschappelijk, maar wel een politiek-filosofisch debat is. Centraal staat

---

1. Onze oprechte dank gaat uit naar Gita Deneckere, voor haar raadgevingen en haar morele steun.

2. Dit citaat komt uit de brochure waarin de lezingencyclus aangekondigd werd.

immers de morele beoordeling van nationalisme in het algemeen en van de geschiedenis van de Belgische natie, de recente federalisering en de voorgeschiedenis ervan, in het bijzonder de totstandkoming van een Vlaams nationaal bewustzijn.

Wat het internationale nationalisme-onderzoek betreft, blijken vooral de idee van natievorming als sociale transformatie en de omschrijving van de natie als cultureel artefact, als 'verbeelde gemeenschap', veel weerklank te vinden in Belgische academische en niet-academische kringen.

De stelling dat natievorming sociale transformatie is,

“een sociaal proces dat een onderdeel vormde van de overgang van een feodale standenmaatschappij naar de kapitalistische maatschappij van staatsburgers”³

werd in 1985 geformuleerd door de Praagse historicus M. Hroch in zijn *Social Preconditions of National Revival in Europe*.⁴

We kunnen haar, toegepast op de Belgische context, zowel terugvinden in de denkbeelden van diegenen die min of meer sceptisch staan tegenover de laatste staatshervorming, als bij de voorstanders ervan – waaronder een aanzienlijk aantal ‘veteranen’ van de Vlaamse Beweging.

Lode Wils bijvoorbeeld noemt de Belgische natie de bekroning van de

“grote transformatieperiode van 1780-1830 waarin de Ancien Regime-samenleving plaats moest maken voor een gelaiciseerde parlementaire democratie.”

De kern van het Belgische nationale bewustzijn was volgens hem de gehechtheid aan de vrije Belgische Grondwet en de liberale instellingen. De Vlaamse natievorming ziet hij echter grotendeels als een produkt van het machtsstreven van de katholieke zuil. De collaboratie tijdens de

---

3. Deze parafrasering van Hroch komt uit: L. WILS, “Naties en nationale bewegingen. De aanbreng van internationaal historisch en sociologisch onderzoek”, in: *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en geschiedenis. Historische opstellen, gebundeld en aangeboden aan de schrijver bij het bereiken van zijn emeritaat als hoogleraar aan de K.U. Leuven*, Leuven, Davidsfonds, 1994, p. 439 (voortaan afgekort als: L. Wils, 1994).

4. M. HROCH, *Social Preconditions of National Revival in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.

tweede wereldoorlog en de na-oorlogse repressie zouden daarbij als katalysator gefungeerd hebben.⁵

Daartegenover beschouwt Maurits Coppieters de federalisatie als de laatste stap in de emancipatiestrijd van de Vlamingen tegen hun onderdrukking door franstalige elites.⁶ Het recht de eigen taal te gebruiken als bestuurs- en onderwijstaal is voor hem een essentieel onderdeel van volwaardig burgerschap en een voorwaarde voor échte democratie. De slogan “De taal is gans het volk” die hij zo graag hanteert, moet in deze context gesitueerd worden, maar wijst ook op het voortbestaan van de ‘oude’ visie op naties als ‘organische’ gemeenschappen, waarbij de volkstaal een centraal aspect van de nationale eigenheid vormt.

De idee dat naties culturele artefacten zijn, of sociale constructies, die beschouwd moeten worden als produkten van de recente geschiedenis, werd toonaangevend in de studie van nationalisme en natievorming na de publikatie van Benedict Andersons *Imagined Communities*.⁷ In het Belgische nationalisme-debat spreekt zij vooral de tegenstanders van de federalisering aan, en diegenen die ieder nationalisme afkeuren. De stelling dat naties sociale constructies zijn wordt door hen niet zelden aangewend om naties af te doen als ‘artificiële’ of ‘onechte’ leefgemeenschappen, een interpretatie die aansluit bij de visie op ideologie als ‘vals bewustzijn’ en makkelijk samengaat met één of andere vorm van komplotdenken. Zo poneert Ludo Dierickx dat de Vlaamse natie bewust uitgevonden werd door de Vlaamse politieke elites en niets te maken heeft met de eigenlijke belangen en wensen van de bewoners van Vlaanderen zelf.⁸

De interesse voor wetenschappelijke benaderingen van naties en nationalisme lijkt dus voor een groot deel voort te vloeien uit de behoefte te komen tot een betere morele appreciatie van nationalisme, tot een degelijk onderbouwd antwoord op de vraag: ‘Is nationalisme goed of juist verwerpelijk?’. De vaststelling dat we niet kunnen spreken van *het* Nationalisme omdat die term te veel verschillende ladingen dekt, verandert hier weinig aan. Het probleem wordt nu immers: ‘Welk

---

5. L. WILS, *Van Clovis tot Happart. De lange weg van de naties in de lage landen*, Leuven en Apeldoorn, Garant, 1992 [Historama, 1], pp. 141-151 (voortaan afgekort als: L. Wils, 1992).

6. Onze bespreking van de ideeën van M. Coppieters is gebaseerd op zijn uiteenzettingen tijdens de lezingencyclus ‘Nationalismen’.

7. B. ANDERSON, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso Editions and NLB, 1986 (first published 1983).

8. Dierickx deed deze uitspraak tijdens de lezingencyclus ‘Nationalismen’.

nationalisme is verantwoord?' of 'Wanneer is natievorming goed te keuren?' Het beantwoorden van deze vragen is een delicate zaak, want velen leggen spontaan de link tussen nationalisme en nazisme, fascisme of volkenmoord. Het samengaan van de Vlaamse natievorming met de toenemende vreemdelingenhaat in Vlaanderen maakt deze associatie des te sterker. De kernvraag bij de (morele) beoordeling van nationalisme blijkt vandaag dan ook te zijn of nationalisme al dan niet (zij het impliciet) uitgaat van de superioriteit van de eigen (cultureel homogene) natie en dus de kiemen in zich draagt van verkrampd egoïsme en intolerantie ten aanzien van 'anderen': Gaat nationalisme hand in hand met xenofobie?

Opmerkelijk genoeg is deze vraag in het wetenschappelijk onderzoek naar nationalisme en natievorming in België zo goed als afwezig. De analyses in verband hiermee focussen op het zich afzetten van één bevolkingsgroep (met een min of meer duidelijke territoriale basis) tegen een andere.⁹

Ook in de grote syntheses van historici en antropologen komt het thema xenofobie nauwelijks aan bod. E. Gellner staat wel vrij uitvoerig stil bij wat hij het "homogeniserende effect van natievorming" noemt, maar verklaart dit, ons inziens op een tautologische manier, vanuit "de behoefte aan homogeniteit van de industriële samenleving."¹⁰

In de theoretische werken van Anderson, Gellner, Hroch, Hobsbawm, Greenfeld,¹¹ etc. lijken 'wat?' en 'waarom?'-vragen prioriteit gekregen te hebben en zijn 'hoe?'-vragen slechts zijdelings aan bod gekomen. Concreter gesteld heeft de vaststelling dat naties relatief jonge sociale constructies zijn in de eerste plaats geleid tot onderzoek naar de (sociaal-economische) voorwaarden die vervuld moeten zijn om dergelijke constructies tot stand te brengen en tot een soort 'second nature' te maken, in de tweede plaats tot de hierboven vermelde conclusie dat er verschillende nationalismen bestaan. De *concrete constructieprocessen zelf* zijn in deze context wat stiefmoederlijk behandeld.

Hoe werden en worden naties geconstrueerd en welke consequenties heeft dit? De antwoorden op precies deze vragen kunnen volgens ons

---

9. Een voorbeeld hiervan is: L. WILS, 1992.

10. E. GELLNER, *Nations and nationalism*, Oxford, Basil Blackwell, 1985, pp. 45-46.

11. B. ANDERSON, *op. cit.*; E. GELLNER, *op. cit.*; L. GREENFELD, *Nationalism, Five roads to modernity*, Cambridge, Harvard University Press, 1992; E. HOBSBAWM, *Nations and nationalism since 1780. Programme, myth, reality*, Cambridge, New York, ...; Cambridge University Press, 1990; M. HROCH, *op. cit.*

nuttige aanwijzingen geven over een mogelijke relatie tussen natievorming en nationalisme enerzijds en xenofobie anderzijds. In de culturele antropologie wordt herhaaldelijk gewezen op het belang van de rol van 'de ander' in het denken over, vormgeven aan en ervaren van de eigen collectieve identiteit.¹² Groepsidentiteit houdt steeds een definiëring in ten aanzien van de niet-leden van de groep, ten aanzien van andere groepen én ten aanzien van zogenaamde 'interne anderen'. Het behoeft geen uitleg dat dit ook geldt voor nationale identiteit.

In België lijken de maatschappelijke discussies over nationalisme en natievorming enerzijds en over vreemdelingen, minderheden en racisme anderzijds elkaar vreemd genoeg nog niet echt ontdekt te hebben. Binnen het Westeuropese historische onderzoek van de laatste decennia valt weliswaar naast de grote belangstelling voor nationalisme een 'boom' van studies over migranten en migraties waar te nemen. Maar de integratie van beide onderzoeksvelden is pas laat op gang gekomen. Wat de historiografie van België betreft, laat zij nog steeds op zich wachten.

Migratiehistorici hebben zich in eerste instantie beziggehouden met het benadrukken van het belang van

"de onloochenbare en eeuwenoude inbreng van opeenvolgende en vaak massale groepen nieuwkomers in elke huidige nationale formatie."¹³

Een typisch voorbeeld hiervan met betrekking tot België is het overzicht *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours* dat in 1992 uitgegeven werd onder de redactie van Anne Morelli en kort daarop ook een Nederlandse vertaling kreeg.¹⁴ In de bundel *Denken over migranten in Europa* zet E. Deslé overtuigend uiteen dat ondanks het feit dat de auteurs van dit soort geschiedenissen zich afzetten tegen de nationalistische werken van hun voorgangers (waarin naties teruggeprojecteerd werden in een ver verleden en elke inbreng van buitenaf bewust of onbewust over het hoofd gezien werd), zij er toch niet steeds in slaagden te ontsnappen aan de "dominante nationale

---

12. Een goed voorbeeld van een cultureel-antropologische benadering van dit thema is: COHEN, *The Symbolic Construction of Community*, Sussex, Ellis Horwood Limited, 1985.

13. E. DESLÉ, "Historici ontdekken migranten 1. Geschiedenis van de immigratie: enkele kritische bedenkingen bij de groei van een nieuw onderzoeksterrein", in: E. DESLÉ, R. LESTHAEGHE en Els WITTE (eds.), *Denken over migranten in Europa*, Brussel, VUB Press [Balans], 1993, p. 35.

14. A. MORELLI, *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours*, Bruxelles, Editions Vie Ouvrière, 1992.

denkkaders”. Sedert het einde van de jaren tachtig werden natievorming en de evolutie van de natie-staat echter in een aantal studies als onafhankelijke variabelen in het onderzoek betrokken. In deze studies hebben auteurs als Noiriel, Silverman, Leenders, e. a.¹⁵ onderzocht welke consequenties de ontwikkeling van de natie-staat en de toenemende betekenis van het nationaliteitsbeginsel in enkele Westeuropese landen gehad hebben voor de juridische en sociaal-economische positie van de vreemdelingen die in deze landen verbleven.

Historisch onderzoek naar *de rol die vreemdelingen en migranten als ‘interne ander’ gespeeld hebben in de identiteitsvormingsprocessen die gepaard gaan met natievorming, in de constructie van nationale identiteiten*, is zeldzaam wat West-Europa betreft. In dit artikel over de totstandkoming van de eerste Belgische vreemdelingenwet staat precies dit thema centraal. We onderzoeken welke denkbeelden de Belgische Kamerleden van 1835 erop nahielden over de Belgische natie-staat en de eigen nationale identiteit enerzijds, en over de positie van vreemdelingen in België anderzijds. Meer concreet gaan we eerst na vanuit welke standpunten de eerste vreemdelingenwet verdedigd en bekritiseerd werd, en proberen we vervolgens te achterhalen welke ‘beelden van de vreemdeling’ en welke ‘beelden van de Belgen’ in de parlementaire discussies naar voren komen. We trachten in deze context uit te maken welk(e) ‘natieconcept(en)’ de vertegenwoordigers hanteerden.

In *Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, reality* beschrijft E. Hobsbawm verschillende invullingen van de natie-idee, of ‘natieconcepten’. Twee daarvan zijn: het ‘nationalistische’ en het ‘revolutionair-democratische natieconcept’. Beide gaan volgens Hobsbawm uit van de gelijkstelling ‘natie = staat = volk’. Voor de aanhangers van het nationalistische natie-concept vloeit de creatie van de natie als politieke entiteit voort uit een vroegere gemeenschap, die zichzelf van ‘anderen’ of ‘vreemdelingen’ onderscheidde. Voor de ‘revolutionaire

---

15. M. LEENDERS, *Ongenode gasten. Van traditioneel asielrecht naar immigratiebeleid*, Hilversum, Verloren, 1993; G. NOIRIEL, *La tyrannie du national. Le droit d’asile en Europe. 1793-1993*, Paris, Calmann - Lévy, 1991; M. SILVERMANN, *Deconstructing the nation. Immigration, racism and citizenship in modern France*, London and New York, 1992. Voor een bespreking van deze werken en andere met een vergelijkbare invalshoek, zie: L. LUCASSEN, “Het onontkoombare nationaliteitsbeginsel. Enige recente literatuur over (im)migratie en natievorming”, in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 1993. XIX, 4, pp. 489-505.

democraten' daarentegen is het soevereine 'burger-volk' cruciaal, dat ten aanzien van de rest van de mensheid een 'natie' vormt.¹⁶

Andere auteurs¹⁷ maken op een vergelijkbare manier een verschil tussen een 'Westeuropese' of 'Franse' en een 'Oosteuropese' of 'Duitse' invulling van de natie-idee.¹⁸ J. G. Herder wordt vaak beschouwd als de grondlegger van de 'Duitse' variant. Hij verbond 'natie' en 'nationaliteit' met 'volk' en 'volksaad', en zag de identiteit van een volk als een organisch gegeven, dat in de 'volkstaal' zijn diepste uitdrukking kreeg, en zich op een natuurlijke wijze ontplooid in de nationale staat. J. J. Rousseau geldt als een vroege en radicale vertolker van de 'voluntaristische', 'Franse' opvattingen over de natie. Voor hem was de notie 'burgerschap' de hoeksteen van de natie; deze kwam slechts tot stand wanneer de ganse bevolking gezamenlijk rechten verwierf. In deze visie is de eenheid van nationale identiteit dus niet 'het volk' – als "mythisch corpus" of "een soort oerwezen"¹⁹ – maar inderdaad de soevereine gemeenschap van individuele burgers.²⁰

Hoe stelden de Belgische Kamerleden zich 'de natie' voor? Met welke van de hierboven vermelde types vertoonde hun natieconcept het meest gelijkenissen? En in hoeverre bestond er een verband tussen de manier

---

16. E. HOBBSAWM, *op. cit.*, p. 22. Hobsbawm vernoemt ook het 'liberale' natieconcept, zie pp. 23-45.

17. Zie bvb.: A. LABRIE, "'La religion civile': nationalisme, nationale staat en modernisering in Europa", in: L.H.M. WESSELS en A. BOSCH (reds.), *Veranderende grenzen: nationalisme in Europa 1815-1919*, Nijmegen, Sun; Heerlen, Open Universiteit, 1992, pp. 62-66; R. PINXTEN, "Nationalisme als overgangsfenomeen. Pleidooi voor interculturele negotiatie", in: *Van wereldburger tot 'bange blanke man'. Acta colloquium UNESCO Centrum Vlaanderen Antwerpen 18 en 19 oktober 1993*, Brussel, VUB Press, 1993, pp. 149-151.

18. Deze indeling verwijst naar het onderscheid dat in het begin van deze eeuw gemaakt werd tussen twee types van naties: 'volksnaties' naar het Duitse model en 'wilsnaties' naar het Franse. Wetenschappelijk onderzoek heeft echter aan het licht gebracht dat er geen absolute scheiding tussen beide types gemaakt kan worden en dat deze dus weinig bruikbaar is om meer inzicht te krijgen in de realiteit die specifieke 'naties' vertegenwoordigen. In verband hiermee, zie bvb.: L. WILS, 1994, pp. 431-433.

19. Deze termen komen uit S. DE SCHAEFDRIJVER, *Van nationalisme naar nationalismen*, onuitgegeven tekst van een voordracht gehouden op 9 november 1994 in het kader van de lezingencyclus *Nationalismen*, georganiseerd aan de U.G. door IMAVO.

20. Over de natieconcepten van Herder, Rousseau, en anderen: zie bvb. A. LABRIE, *op. cit.*, pp. 62-91 en R. PINXTEN, *op. cit.*, pp. 149-154.

waarop zij de natie-idee invulden en hun houding ten aanzien van vreemdelingen? Deze vragen komen op het einde van dit artikel aan bod.

De volgende uitgangspunten liggen aan de basis van onze analyse. We gaan ervan uit dat (nationale) identiteiten niet 'gegeven' zijn, maar produkten van strijd en negociatie, en dat alledaagse regeerpraktijken (zoals de werkzaamheden van het parlement en de uitvaardiging van een wet) bepaalde soorten identiteiten definiëren en creëren, en andere onmogelijk maken.²¹ Door uitgebreid stil te staan bij de verschillende overtuigingen van meerderheid en oppositie willen we benadrukken dat het hier gaat om *gecontesteerde* processen en dat we niet geloven dat naties en nationale identiteiten te herleiden zijn tot de instrumenten van heersende bevolkingsgroepen, tot bewust uitgedachte constructies aan de hand waarvan elites de rest van de bevolking kunnen zoethouden.

De waarschuwing van E. Gellner dat we weinig kunnen leren over nationalisme door de opvattingen van nationalistten zelf te bestuderen,²² leggen we terzijde. We geven de voorkeur aan een benaderingswijze 'van binnenuit', zoals deze van E. Hobsbawm. In *Nations and nationalism* onderzoekt deze laatste hoe nationalistische claims en de betekenis van begrippen als 'natie' en 'nationaliteit' sedert de late achttiende eeuw evolueerden. Hij beschrijft de ideeën van regeerders, intellectuelen, nationalistische voormannen en 'gewone mensen' in verband hiermee *in hun eigen termen* en plaatst ze vervolgens in hun specifieke sociale, historische en lokale context.

Op een gelijkaardige wijze situeren wij onze bevindingen in verband met de Kamerdiscussies steeds tegen de achtergrond van de strijd om de hegemonie in de jonge Belgische staat.

2. HET WETSONTWERP VAN 12 AUGUSTUS EN DE WET VAN 22 SEPTEMBER 1835 OP DE UITZETTING VAN VREEMDELINGEN

De Wet van 22 september 1835 was de eerste Belgische wet die de uitzetting²³ van ongewenste vreemdelingen mogelijk maakte. Meer

---

21. Een bijzonder inspirerend artikel hierover is: A. ALONSO, "The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism and Ethnicity", in: *Annual Review of Anthropology*, 1994, 23: pp. 379-405.

22. E. GELLNER, *op. cit.*, pp. 123-125.

23. Voor de precieze wettekst, zie: *Pasin.*, 3os., 1835, pp. 282-284, n. 643. Voor een opsomming van de precieze misdaden die aanleiding konden geven tot de uitlevering van vreemdelingen, zie: *Pasin.*, 3os., 1833, pp. 238-245, n. 1195: Wet van

concreet stelde zij de regering in staat om gedurende de volgende drie jaren de in België verblijvende vreemdelingen die de openbare rust verstoorden, of in het buitenland veroordeeld waren voor één van de misdaden die aanleiding konden geven tot hun uitlevering, bij KB te verplichten zich van een bepaalde plaats te verwijderen, op een door de regering aangewezen plaats te verblijven, of zelfs het land te verlaten.²⁴

Maar ook voor 1835 hadden al uitzettingen van vreemdelingen plaatsgevonden in het onafhankelijke België. Exacte gegevens of cijfers in verband hiermee zijn niet voorhanden voor de jaren 1830-'35.²⁵ Zeker is dat de regering de maatregel al een aantal keren toegepast had,²⁶ en dat zij daarbij beroep gedaan had op 2 beschikkingen uit de Franse tijd (het Decreet van 23 messidor an III en de Wet van 28 vendémiaire an VI) en op het Besluit van het Voorlopig Bewind van 6 oktober 1830.²⁷ Grofweg kan gesteld worden dat deze drie teksten de regeerders de vrijheid gaven om op een arbitraire wijze te beslissen of een vreemdeling al dan niet in het land gewenst was en hem eventueel een verplichte verblijfplaats aan te wijzen, op te sluiten of uit te zetten – en dit alles zonder dat hij zich hier tegen ook maar enigszins kon verweren.

Het Belgische regeringsoptreden ten aanzien van vreemdelingen werd reeds in 1833 bekritiseerd en strijdig genoemd met artikel 128 van de Grondwet (voortaan afgekort als: art. 128 GW), dat in principe aan de

---

1 oktober 1833 op de uitleveringen.

24. We gebruiken de term 'uitzetting' zoals we hem in de 19de-eeuwse bronnen leren kennen hebben. Daarin wordt het Franse "expulsion" gebruikt om te verwijzen naar wat vandaag verstaan wordt onder de termen 'terugwijzing' en 'uitzetting'. Zie in verband hiermee: A. ALEN, *Algemene grondslagen van het Belgisch Publiek Recht. Boek I: De Instellingen*, Brussel, E. Story-Scientia, 1988.

25. Voor 1835 hoefde de regering het parlement nog geen jaarlijkse overzichten voor te leggen van het aantal uitgezette vreemdelingen. In de dossiers van het archief van de Vreemdelingenpolitie (Algemeen Rijksarchief) zijn dergelijke overzichten voor de periode 1830-'65 evenmin te vinden.

26. Dit kan afgeleid worden uit interpellaties en discussies in de Kamer en uit reacties in de pers.

27. Voor de precieze inhoud van deze beschikkingen: zie *Pasin.*, 1os., 1795, n. 947 voor het Decreet van 23 messidor an III, *Pasin.* 2os., 1797, pp. 79-80 voor de Wet van 28 vendémiaire an VI en *Pasin.* 3os., 1830, p. 14 voor het Decreet van het Voorlopig Bewind van 6 oktober 1830. Zie ook de Circulaire van de Minister van Binnelandse Zaken van 14 november 1831 in *Pasin.*, 3os., 1831, pp. 190-191; de Kamerdiscussies in de *Moniteur Belge* (voortaan afgekort als MB) van 29 augustus 1835 en Ph. GODDING, "L'expulsion des étrangers en droit belge. Aperçu historique (1830-1952)", in: *Annales de Droit de Louvain*, 1970, XXX, p. 304.

vreemdelingen die zich op het Belgische grondgebied bevinden dezelfde bescherming van persoon en goederen toekent als aan de Belgen.²⁸

Een klein jaar later werd de regering opnieuw en veel heviger onder vuur genomen. Na de troebelen van april 1834 had zij immers een dertigtal vreemdelingen tegelijk verplicht het land te verlaten.²⁹ Volgens haar hadden zij als politieke activisten de bevolking tot oproer aangezet. In feite hadden de vreemdelingen – waaronder zich een aantal populaire figuren bevonden zoals de Poolse vrijheidsstrijder Joachim Lelewel – niets met de onlusten te maken gehad. De uitzettingen lokten dan ook felle reacties uit in verschillende bladen,³⁰ én in de Kamer, waar een groep opposanten opwierp dat de Wet van vendémiaire, die de Minister van Justitie ingeroepen had om zijn maatregelen te verantwoorden, als afgeschaft beschouwd moest worden, omdat de omstandigheden waarin deze uitgevaardigd was al lang niet meer bestonden.³¹ Een meerderheid kon zich echter toch bij de Minister aansluiten. Geschokt door de vernielingen in Brussel en de vlak erop volgende opstanden in Parijs en Lyon,³² geloofde zij immers dat de regering noodzakelijke, of toch zeker nuttige maatregelen getroffen had.

Enkele maanden later – en na een regeringswisseling – beloofde de nieuwe Minister van Justitie het parlement dat hij binnenkort een nieuw

---

28. Art. 128 GW stelt: "Tout étranger qui se trouve sur le territoire de la Belgique jouit de la protection accordée à la personne et aux biens, sauf les exceptions établies par la loi." Kamerlid de Roubaulx meende dat de uitzonderingen vermeld in dit artikel niet voorzien konden worden door wetten die voorafgingen aan de uitvaardiging van de Grondwet; de Minister van Justitie ontkende dit. Zie: Interpellatie in de Kamer op 16 juli 1833 n.a.v. de uitlevering van een Fransman en de uitzetting van een Pruis, in: MB, 18 juli 1833.

29. In verband met de onlusten van april 1834, zie: G. DENECKERE, *Sire, het volk mort. Collectieve actie in de sociale geschiedenis van de Belgische staat, 1831-1940*, Gent, 1993, doktoraatverhandeling (promotor: H. Balthasar, nieuwste geschiedenis), pp. 35-45.

30. Mijn dank gaat uit naar Daniel Deblock, Eva Vens, Saskia Roelants, Pascale Van Bael en Kaat Govaerts, die de reacties van de pers op deze uitzettingen onderzocht hebben en kritische artikels gevonden hebben in *L'Indépendance, Le Journal des Flandres, Le Courier belge*.

31. Voor de Kamerdiscussies, zie: MB, 26 april 1834. In verband met het vervallen van uitzonderlijke, tijdsgebonden maatregelen, zie bvb.: *Pandectes belges*, "Abrogation, ns. 68 e.v.

32. Over de rellen in Parijs en Lyon in 1834, zie bvb.: FURON, *La Révolution. De Turgot à Jules Ferry. 1770-1880*, s.l., Hachette, 1988, pp. 348-350.

wetsontwerp zou neerleggen in verband met de vreemdelingenkwestie.³³ Wilde hij op die manier tegemoetkomen aan dat deel van de publieke opinie dat opkwam voor een minder willekeurig uitzettingsbeleid? Of geloofde hij daarentegen dat het politieke klimaat een efficiëntere aanpak van bepaalde vreemdelingen noodzakelijk maakte?

Het beloofde ontwerp werd ingediend op 12 augustus 1835.³⁴ Het zou uitmonden in de Wet van 22 september van dat jaar. De tekst van het ontwerp verschilde weinig van de uiteindelijke wettekst.³⁵ Van belang is dat met het ontwerp geen tijdelijke wet beoogd werd, maar een definitieve. De redevoering waarin de Minister van Justitie de achterliggende bekommernissen en doelstellingen van de regering verduidelijkte bij het indienen van zijn project, suggereert dat een meer billijke behandeling van vreemdelingen hierbij hooguit in laatste instantie een rol gespeeld heeft:

“... la sécurité publique réclame des garanties plus fortes envers lui [l'étranger] qu'envers les indigènes. Il peut avoir pour but de renverser le gouvernement ou d'amener dans sa propre patrie une révolution qu'il appelle de ses vœux. La Belgique a besoin de repos, besoin qui n'est pas toujours senti par les étrangers, que des intérêts particuliers ou nationaux poussent dans une voie contraire aux intérêts du pays qu'ils habitent qu'accidentellement.”³⁶

Later in zijn betoog voegde hij daar zelfs aan toe:

“... n'est-il pas à craindre que les anarchistes étrangers de toutes les contrées de l'Europe se donnent rendez-vous en Belgique, ne viennent à nos expences y faire l'expérience de leur théories perturbatrices, et entretenir une agitation continuelle si nous n'avons pas les moyens de nous préserver de leurs entreprises?”

Vooruitlopend op het bezwaar dat de regering zich via de voorgestelde wet wel een zeer ruime bevoegdheid wilde toemeten en dus niet echt wilde breken met de oude arbitraire wetten, wees de minister zijn

---

33. MB, 28 augustus 1835.

34. MB, 13 augustus 1835.

35. In het ontwerp werden alleen maatregelen voorgesteld tegen vreemdelingen die door hun gedrag de openbare rust verstoorden en was de straf voor uitgewezen vreemdelingen die het land terug binnenkwamen zwaarder.

36. MB, 13 augustus 1835. De volgende twee fragmenten uit het discours van de Minister die in de tekst zijn weergegeven, zijn eveneens overgenomen uit deze *Moniteur*.

toehoorders erop dat niemand er baat bij had vreedzame vreemdelingen die de orde repecteerden te bestraffen. Als de regering zich hier, tegen haar eigen belangen in, toch aan zou wagen, dan hoefde de vreemdeling dit allesbehalve over zich heen te laten gaan:

“... la presse, la tribune, l'opinion publique, la responsabilité ministérielle sont des sauvegardes pour l'étranger.”

Uit onze bespreking van de Kamerdiscussies zal blijken dat verscheidene vertegenwoordigers deze garanties ontoereikend vonden en dat zij weinig geloof hechtten aan de verzekering van de Minister dat de regering de wet nooit zou misbruiken.

Voor we deze bespreking aanvatten is het echter noodzakelijk aan te geven in welke context de Kamerdebatten zich afspeelden. Zij werden immers diepgaand beïnvloed door een belangrijk achterliggend conflict, dat niets te maken had met vreemdelingen. We geloven dat het nuttig is daar eerst even bij stil te staan en uit te leggen waarvoor er precies gestreden werd in de Kamer, zodat het duidelijk wordt wie de strijd won, en waarom.

De kern van dit conflict was de definiëring van de bevoegdheidssfeer van de regering, of beter van de uitvoerende macht.³⁷ In de postrevolutionaire periode werden de Kamerdebatten gedomineerd door de gespannen relaties tussen de voor- en tegenstanders van een sterke uitvoerende macht. Deze twee elkaar voortdurend bekampende ‘fracties’ hadden fundamenteel verschillende opvattingen over de juiste organisatie van de jonge Belgische staat.

Zij hadden elkaar gevonden in hun oppositie tegen het regime van Willem I. Maar reeds vrijwel onmiddellijk na de eigenlijke revolutie bleek dat hun samenwerking slechts van tijdelijke aard kon zijn.

---

37. De uitvoerende macht bestaat immers uit de regering en de Koning. In de postrevolutionaire periode werden de activiteiten van de ministers ingrijpend beïnvloed door de ambities van Leopold I, die zijn gezag gedurig poogde te versterken. Zie: T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België I: Van 1789 tot 1944*, Amsterdam en Brussel, Elsevier (4de druk), 1977, p. 63, E. WITTE, “De politieke ontwikkeling in België 1831-1846”, in: *AGN, 11: Nieuwste Tijd*, Weesp, Fibula-Van Dishoeck, 1983, p. 330 (voortaan afgekort als: E. WITTE, 1983).

3. HISTORISCHE SITUERING – DE STRIJD OM DE NIEUWE BELGISCHE STAAT³⁸

Onder diegenen die zich tijdens de revolutiedagen het sterkst hadden laten gelden waren de liberaalgezinde intellectuelen het talrijkst. Zij ijverden voor een definitieve afrekening met het vorstelijk absolutisme en met het machtsmonopolie van de adel en van enkele zeer rijke burgers. De meerderheid onder hen vereenzelvigde zich met de 'middelgrote burgerij', die onder

Willem I nauwelijks een politieke rol kon spelen, ondanks haar groeiende invloed op sociaal-economisch vlak. Zij kwamen op voor een parlementaire staat, gebaseerd op de erkenning van de liberale vrijheden. In tegenstelling tot de vorige generatie liberalen stelde zij zich weinig antiklerikaal op. Een kleinere, maar zeker niet minder ambitieuze groep opstandelingen verdedigde ook de belangen van de 'lagere' sociale groepen. Deze 'radicalen' baseerden zich op allerlei min of meer utopische theorieën over een rechtvaardigere staatsorde en droomden van de oprichting van een republiek.

De Kerk en de katholieken (waaronder een groot deel van de adel) hielden zich aanvankelijk meer op de achtergrond, maar vormden wel een ruggesteun voor de revolutionairen. De clerus kon zich immers verzoenen met het liberale vrijheidsprogramma. Onder invloed van 'liberaal-katholieke' ideeën (zoals deze van Lammenais) had zij haar oude eis om aan de Kerk een bevoorrechte positie te geven in het staatsbestel, opzij gezet. Ofschoon zij de moderne staat bleef wantrouwen, was zij bereid de consequenties van een scheiding van Kerk en Staat te accepteren, omdat zij geloofde dat deze haar op dit ogenblik het meest voordelen kon

---

38. De historische situering is gebaseerd op: J. BARTELOUS, *Nos Premiers Ministres. De Léopold Ier à Albert Ier. 1831-1914*, Bruxelles, Editions J-M. Collet, 1983; L. FRANÇOIS, *Elite en Gezag. Analyse van de Belgische elite in haar relatie tot depolitieke regimewisselingen*. Gent, doktoraatsverhandeling (promotor: R. Van Eenoo, U.G., nieuwste geschiedenis), 1987; H. HAAG, *Les origines du catholicisme libéral en Belgique (1789-1839)*, Louvain, E. Nauwelaerts, 1950; T. LUYKX, *op. cit.*; M. THIENPONT, *Liberalen en katholieken, een unie? 1833-1838*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling (promotor: R. Van Eenoo, nieuwste geschiedenis); C. B. WELS, XXX“Nederland en Europa”, in: *AGN, 11: Nieuwste Tijd*, Weesp, Fibula-Van Dishoeck, pp. 259-278 en E. WITTE, “De Belgische radicalen: brugfiguren in de democratische beweging (1830-1847)”, in: *TG*, 1977, XC, pp. 11-45; “Wijzigingen in de Belgische elite”, in: *BMGN*, 1979, 94, pp. 226-252; “Het Belgische ambtenarenparlement (1830-1848)”, in: *BFTG*, 1981 (voortaan afgekort als E. WITTE, 1981), LX, 4, pp. 828-882 en 1983.

opleveren. Zij hoopte op een katholieke 'renaissance' en zag in de vrijheid een middel om ongemoeid eigen scholen te openen, kloosters te stichten en de katholieke godsdienst overal te verspreiden.

Ook na afloop van de onafhankelijkheidsstrijd bleven de Belgische katholieken zich min of meer achter deze opvattingen scharen. Belangrijke meningsverschillen verdeelden hen echter in twee groepen.

De 'liberale' katholieken geloofden dat zij dank zij de vrijheid alle Belgen rond zich en rond het enige ware geloof zouden kunnen verenigen en dat de scheiding tussen wereldlijk en spiritueel gezag dan vanzelf opgeheven zou worden. De meest vooruitstrevenden onder hen kwamen daarenboven op voor meer zeggenschap voor de armere bevolkingsgroepen en voor een gedecentraliseerd bestuur.

De conservatieve katholieken hadden niet zo'n groot vertrouwen in de vrijheid en konden zich maar met moeite verzoenen met de nieuwe Belgische staatsvorm. Zij streefden in de eerste plaats naar een sterk staatsgezag en zij kantten zich tegen elke verdere uitbreiding van de politieke rechten.

De conservatieve katholieke maatschappijvisie wordt door H. Haag als volgt verwoord:

"La société a besoin de religion, disent ... les catholiques, ... sans elle, la morale, l'obéissance aux lois et à l'autorité se relâchent dans le peuple, l'ordre est ébranlé, la propriété en péril."³⁹

Eenzelfde verlangen naar orde bestond bij de meeste leidende liberalen. Deze gegoede compromisgezinde 'doctrinairen' verzetten zich niet minder dan de conservatieve katholieken tegen iedere machtsuitbreiding ten gunste van de 'lagere klassen'. Zij waren tijdens de revolutiejaren en de eerste maanden van de onafhankelijkheid meer dan eens geconfronteerd met de macht van de volksmassa's en zij vreesden anarchie. Bovendien waren zij zich ervan bewust dat rust en orde in het binnenland belangrijk waren voor de wankel internationale positie van het land. Daarom konden zij meestal instemmen met het autoritaire optreden van de vorst en met een sterke regering die zo weinig mogelijk gehinderd werd door het parlement. Omdat de meesten onder hen overtuigd katholiek waren en akkoord gingen met een klerikaal beleid, is het vaak moeilijk uit te maken in hoeverre zij van de conservatieve katholieken verschilden. Een decennium lang bleven beide groepen het unionisme, dat ontstaan was als verzetsverbond tegen Willem I, trouw. Zij vormden één centrum-rechts

---

39. H. HAAG, *op. cit.*, p. 154.

regeringsgetrouw blok, én een uitstekende machtsbasis voor de Koning, die zijn ministers steevast uit hun middens rekruteerde.

De liberalen vormden net zo min als de katholieken een homogeen blok, laat staan een partij. Tegenover de reeds aan bod gekomen gematigde 'doctrinaren' stond een groep progressievere, 'democratische' liberalen, die (naar eigen zeggen) trouw gebleven waren aan de 'ware' principes van de revolutie, waarvoor zij in 1830 gestreden hadden. Zij vroegen om een uitbreiding van het stemrecht, kwamen op voor een lotsverbetering voor de allerarmsten en kantten zich heftig tegen vrijheidsbeperkende maatregelen. De meesten van hen waren republikeinen en antiklerikalen. Onder andere door de invoering van het cijnskiesrecht en door het 'verenigbaarheidsprincipe'⁴⁰ werden de meest radicale revolutionairen onder hen ver van de politieke macht gehouden, of 'onschadelijk gemaakt'. In het parlement zetelde slechts een beperkt aantal voldoende gematigde leden van de radicale beweging. Samen met de liberaal-katholieke democraten vormden zij een actieve linkervleugel, die door haar minderheidspositie en haar gebrek aan organisatie echter weinig wezenlijke macht bezat.

We kunnen concluderen dat de Belgische revolutie van 1830, die in feite de grondvesten gelegd heeft van een liberale, parlementaire staat, paradoxaal genoeg op korte termijn uitmondde in een eerder conservatieve, centrum-rechtse en monarchistische orde, waarin de regering de werkelijke motor van het nieuwe staatsbestel was. E. Witte heeft het in verband met de postrevolutionaire periode dan ook over een overgangsfase van "de standenstaat naar het parlementarisme", of van "een semi-parlementair systeem met zware monarchistische klemtoon naar een modern, burgerlijk, parlementair regime."⁴¹

1835, het jaar van de eerste wet in verband met de uitzetting van vreemdelingen, was in vele opzichten tekenend voor deze fase. Sinds de zomer van 1834 werd België geregeerd door een bijna-homogeen katholieke regering onder leiding van ridder de Theux. In de zomer van

---

40. De verenigbaarheid van een parlementair mandaat met en functie in staatsdienst werd vlak na de onafhankelijkheid toegelaten om de positie van de revolutionaire leiders uit de intellectuele 'middenklassen' te consolideren. Vooral de conservatieve krachten plukten de vruchten van het verenigbaarheidsprincipe: aangezien de regering geen enkele vorm van oppositie dulde van de ambtenaren in het parlement, stelden zij zichoverwegend regeringsgetrouw op. 'Gehoorzame' stemmers konden bevendien rekenen op een succesvolle carrière.

41. resp. E. WITTE, *De Moniteur belge, de regering en het parlement tijdens het unionisme (1831-1845)*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1985, p. 19, en 1981, p. 828.

1835 bevatte zij nog slechts één 'echte' liberaal. (Dat was d'Huart, Minister van Financiën. Minister van Justitie Ernst had zich kort voordien 'bekeerd' tot de katholieke stroming.⁴²) De wetgevende verkiezingen, die vroeger op het jaar hadden plaatsgevonden, waren daarenboven triomfantelijk gewonnen door de katholieken, en deze overwinning was des te belangrijker omdat er aantal gewichtige punten op de parlementaire agenda stonden. 1835 was immers ook het jaar waarin de Wet op het hoger onderwijs gestemd werd en waarin de discussies over de Gemeentewet definitief aangevat werden. Het katholieke 'kamp' raakte echter steeds meer verdeeld: regeringsgezinden en progressieven stonden in de verkiezingsstrijd, en vooral met betrekking tot de Gemeentewet, lijnrecht tegenover elkaar. De tweede pauselijke veroordeling van het liberaal katholicisme (in de bul 'Singulari Nos') had eigenlijk al duidelijk gemaakt wie van beide groepen uiteindelijk zou zegevieren. Het episcopaat, dat zelf niet ongevoelig was voor de liberaal-katholieke stellingen, zag in de oppositie van democratisch gezinde katholieken als Dubus en Dumortier echter nog een efficiënt middel om het machtsstreven van de vorst te compenseren. Samen met de republikeinse radicalen onder leiding van Gendebien probeerden de progressieve katholieken zijn optreden tegen te werken. In alle belangrijke vraagstukken van de binnenlandse politiek keerden beide groepen zich telkens weer tegen vooraanstaande katholieke en liberale regeringsgezinden, zoals de Mérode, de Muelenaere, de Theux, Lebeau, Nothomb, Raikem, Rogier, etc.

Deze laatsten hadden de 'tijdsgeest' mee. In verscheidene Europese landen was het allesbehalve rustig.⁴³ In Frankrijk was net een (mislukte) aanslag gepleegd op Koning Louis-Philippe. België zelf had de voorbije jaren vrij veel woelingen gekend en de gegoede en gevestigde sociale groepen, die zich de troebelen van 1834 nog goed herinnerden, reageerden gechoqueerd op de moordpoging. Na een periode van regeringscrisissen, waarin weinig tijd was gevonden voor 'ernstige wetgevende arbeid' was het verlangen naar orde en interne stabiliteit groot. De voorstanders van een krachtig beleid wisten goed op deze behoefte in te spelen. In het parlement konden zij steunen op de vele afhankelijke ambtenaren, wiens

---

42. M. THIENPONT, *op. cit.*, p. 190 en pp. 192-193.

43. We denken o.a. aan de vele onlusten van de jaren 1830, die volgden op de Franse juli-revolutie, en meer specifiek voor het midden van de jaren dertig aan de onlusten in 'Duitsland', de opstandige nationalistische bewegingen in bepaalde Italiaanse staten, de groei van een democratische hervormingsbeweging bij de politieke vluchtelingen in Zwitserland, de opstanden in Parijs en Lyon, de eerste Carlistenoorlog in Spanje, etc.

aantal in 1835 een piek bereikt had. Slechts een zevental van de 47 ambtenaren in de Kamer (d.i. bijna de helft van het toenmalige ledenaantal) waagde het de oppositie te steunen.⁴⁴

Dat de internationale positie van het land delicaat bleef, speelde tenslotte eveneens in het voordeel van de behoudsgezinden. De Nederlandse koning had zich wel reeds twee jaar aan een feitelijke vrede gehouden, maar toonde zich intussen geenszins bereid om tot een akkoord te komen. Daardoor bleef België afhankelijk van de goodwill van de Europese mogendheden, die haar onafhankelijkheid slechts duldden in de mate dat die het Europese evenwicht ten goede kwam of tenminste in stand hield. Een goed functionerende, stabiele staat en binnenlandse rust werden hiervoor van essentieel belang geacht. In een dergelijk klimaat konden de weinige Kamerleden die een uitbreiding van de politieke rechten of sociale hervormingen nastreefden slechts van zich laten horen – en dat deden ze herhaaldelijk, en met vuur.

4. DE STRIJD IN DE KAMER – STANDPUNTEN EN STELLINGNAMES⁴⁵

De discussies die voorafgingen aan de Wet van 22 september 1835 droegen duidelijk de stempel van de complexe achtergrond die we tot hertoe geschetst hebben. Dit komt overduidelijk tot uiting in het feit dat in alle kritieken op het ontwerp eerst en vooral en telkens weer gehamerd werd op het ontbreken van garanties tegen een willekeurig regeringsoptreden.⁴⁶ Bij nader onderzoek blijken de meeste volhardende

---

44. E. WITTE, 1981, p. 881.

45. De biografische gegevens i.v.m. de Kamerleden die we in dit hoofdstuk vermelden, zijn afkomstig uit: J. BARTELOUS, *op. cit.*; R. DEVULDERE, *Biografisch repertorium der Belgische parlementairen*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling (promotor J. Dhont, U.G., nieuwste geschiedenis), 1965; L. FRANÇOIS, *op. cit.*; F. JACOBS, *De Belgische revolutie. De leden van het Belgisch establishment (1830-1834) in deze revolutie en eerste organisatie van België*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling (promotor: J. Dhont, U.G., nieuwste geschiedenis), 1970; E. WITTE, 1981.

46. Alle voorgestelde amendementen probeerden dit te verhelpen. De belangrijkste amendementen in die zin zijn:

- het *amendement van de centrale afdeling*, belast met het opmaken van een rapport van de behandeling in commissie van het ontwerp; zie: MB, 25 en 29 augustus 1835. Hierin werd voorgesteld de wet tijdelijk te maken om misbruiken te voorkomen

- het *amendement van Fallon*; zie: MB, 27 en 31 augustus 1835. Fallon stelde voor dat de regering de uitzettingsbesluiten, met een motiverende nota, achteraf

tegenstanders van het ontwerp beschouwd te kunnen worden als min of meer 'radicale' liberalen, één van hen als een 'progressieve' katholiek. Zij onderscheidden zich allen door hun kritische houding ten aanzien van de regering en door hun eis om meer controle. Diegenen die de voorgestelde maatregelen goedkeurden waren 'conservatieve' katholieken en liberalen. We kunnen de voor- en tegenstanders van het wetsontwerp in verband met de uitzetting van vreemdelingen dan ook gerust omschrijven als voor- en tegenstanders van een krachtig centraal beleid, of van een sterke uitvoerende macht -- als regeringsgezinden en opposanten.

Wie louter afgaat op het verslag van de Kamerdebatten in de *Moniteur belge* krijgt af en toe de indruk dat de tegenstanders van het project (en van de door de centrale afdeling geamendeerde variant ervan⁴⁷) de overhand hadden en beseft pas bij het lezen van de resultaten van de stembeurten hoe fout die eerste indruk is. De tegenstanders domineerden de debatten vaak. Minstens de helft van de belangrijkste sprekers behoorde tot hun groep; zij deden ongeveer evenveel tussenkomsten als de voorstanders, en gemiddeld ook ongeveer even lange. Een snelle afhandeling van de kwestie was hierdoor onmogelijk. De debatten duurden vrij lang en waren af en toe gepassioneerd. Maar dit alles neemt niet weg dat het (licht gewijzigde) ontwerp het uiteindelijk moeiteloos haalde, met 64 stemmen tegen 10.⁴⁸ De hele situatie toont aan dat de voorstanders van het project de sterkste partij waren, de tegenstanders hooguit de luidruchtigste. Tegelijk laat ze ons toe aan te nemen dat er in de Kamer

---

aan de Kamer zou overmaken

- het *amendement van Liedts*; zie MB, 27 augustus 1835. Hierdoor zou de regering, vooraleer tot uitzetting over te gaan, verplicht geweest zijn het advies te vragen van de Raadkamer van de Rechtbank van Eerste aanleg van de verblijfplaats van een vreemdeling

- het *amendement van Jullien*; zie: MB, 29 augustus 1835. Jullien nam het amendement van Liedts over en voegde er het verplicht voorafgaandelijk advies van de gemeenteraad van de verblijfplaats van de vreemdeling aan toe.

Al deze amendementen werden verworpen. Alleen het voorstel de wet tijdelijk te maken werd aanvaard.

47. Over dit amendement hebben we het reeds gehad in de vorige voetnoot. Zie ook verder in de tekst. We behandelen de tegenstanders van het ontwerp van Minister Ernst en deze van het amendement van de centrale afdeling samen omdat het grotendeels dezelfde mensen waren die zich tegen beide voorstellen verzetten. De regering sloot zich bij dit amendement van zodra overeengekomen was geen permanente wet te maken. Zie: MB, 29 augustus 1835 en Supplément au MB (voortaan afgekort als SMB), 29 augustus 1835.

48. MB, 1 september 1835.

een grote eenstemmigheid bestond rond de vreemdelingenkwestie, of meer specifiek rond de kernvraag ervan: 'Wanneer is een vreemdeling (niet langer) welkom in België?' In de volgende alinea's zullen we uitvoerig ingaan op de precieze standpunten die beide 'partijen' innamen in verband hiermee.

Het door de regering voorgelegde ontwerp was duidelijk repressief; het bevatte geen enkele aanzet tot een 'positief' vreemdelingenbeleid. De vraag naar de meest geschikte manier om met de vreemdelingen in België om te gaan, kwam nauwelijks aan bod in de Kamerdebatten. Wel wat aandacht kreeg de vraag of vreemdelingen anders behandeld moesten worden dan Belgen. Maar zij was nooit een echt twistpunt. Omzeggens geen enkele spreker twijfelde immers aan de evidentie van een bijzondere behandeling van vreemdelingen. De volgende uitspraak van J-B. Nothomb, overtuigd aanhanger van het regeringsontwerp, illustreert dit:

"La distinction entre étrangers et nationaux est inscrite dans toutes les législations ... Nulle part on a accordé aux étrangers les mêmes droits qu'aux nationaux, et la raison est simple: c'est qu'ils n'offrent pas les mêmes garanties."⁴⁹

Door herhaaldelijk te benadrukken dat vreemdelingen overal een specifieke behandeling kregen, suggereerde Nothomb dat dit de normale, evidente, 'goede' gang van zaken was. Door te poneren dat vreemdelingen niet dezelfde garanties boden als rijksinwoners, suggereerde hij dat zij verdachter waren, gevaarlijker. Uit de vroeger in deze tekst opgenomen passage uit de verantwoording van Minister van Justitie Ernst blijkt dat de regering deze mening met hem deelde. Vreemdelingen bewoonden België slechts per toeval, stelde Ernst onder andere. In een tussenkomst tijdens de debatten voegde hij hieraan toe:

"L'étranger n'a pas le même intérêt à la conservation de l'ordre. Il faut contre lui des mesures plus fortes que contre les indigènes ... Tout le monde convient qu'il est nécessaire de faire une différence entre le Belge et l'étranger quant aux lois de sûreté et de police."⁵⁰

Ook de minister beklemtoonde dus dat het vanzelfsprekend was vreemdelingen anders te behandelen dan autochtonen; hij deed dit door te stellen dat iedereen het daarover eens was. Hij kon dit doen zonder expliciet tegengesproken te worden; verschillende overtuigde

---

49. SMB, 27 augustus 1835.

50. MB, 28 augustus, 1835.

tegenstanders van het ontwerp zagen vreemdelingen immers eveneens als een soort 'risicogroep'. Liedts bvb., een jonge antiklerikale liberaal, die meermaals hartstochtelijk opkwam voor de rechten van vreemdelingen, omschreef hen toch ook als:

“des hommes qu'aucun intérêt n'attache à la stabilité de nos institutions.”⁵¹

Het meest opvallende aan deze grote eenstemmigheid rond de vanzelfsprekendheid van een verschillende behandeling voor vreemdelingen is dat zij niet gebaseerd was op veronderstellingen over een zekere 'eigenheid' van deze vreemdelingen, op voorstellingen van vreemdelingen als inherent 'anders' dan Belgen. Zij werd in de eerste plaats ondersteund door argumenten met betrekking tot de verschillende positie van vreemdelingen en Belgen ten aanzien van de Belgische staat en haar instellingen.

Repressieve wetten worden vaak ingevoerd omdat men aanneemt dat ze een sterke preventieve werking hebben, om bepaalde ongewenste situaties te voorkomen. Deze bekommernis lag ook aan de basis van het regeringsontwerp van 12 augustus en van de Wet van 22 september 1835:

“En arrivant en Belgique, l'étranger saura à quelle condition l'hospitalité lui est accordée ... Alors, ou il ne viendra pas, ou il saura se mettre en garde contre les mesures qui le menacent ... La loi aura ainsi une grande force préventive.”⁵²

stelde Minister van Justitie Ernst immers.

Waartegen moest een wet die maatregelen mogelijk maakte tegen bepaalde vreemdelingen bescherming bieden? En aan wie? Of, met andere woorden, wanneer was de aanwezigheid van vreemdelingen een bedreiging en vooral: waarvoor precies? Omtrent het antwoord op deze vragen waren de Kamerleden het veel minder eens en hielden meerderheid en opposanten er fundamenteel verschillende meningen op na.

De tekst van het regeringsproject geeft ons reeds een aanwijzing in verband met de standpunten van de regeringsgezinden: het project voorzag in maatregelen tegen vreemdelingen die “la tranquillité publique” verstoorden. We kunnen dus veronderstellen dat de voorstanders van die maatregelen geloofden dat de wet de openbare rust zou beschermen. Maar wat verstonden zij daar precies onder? Verschillende van hun uitspraken,

---

51. MB, 27 augustus 1835.

52. MB, 28 augustus 1835.

bedoeld om aan te tonen hoe nuttig de wet zou zijn, werpen hier meer licht op. Nothomb bvb. pleitte als volgt:

“La loi est une garantie pour toutes nos institutions nationales ... Vous avez écrit dans votre constitution trois grandes libertés qui nulle part existent aussi illimitées ... Dans chacun de ces droits les anarchistes étrangers trouveront des ressources ... Dans l'état actuel de notre législation tous ces abus sont possibles, toutes ces tentatives seraient légales ... Si j'étais ministre, je regarderais comme un devoir de faire de la loi dont ils'agit une condition d'existence politique; armé du droit d'expulsion, je me croirais assez fort pour gouverner le pays dans la plénitude des libertés constitutionnelles. La loi protégera notre constitution en écartant du pays les étrangers qui auraient intérêt à en faire un instrument d'anarchie.”⁵³

Minister van Staat de Mérode geloofde eveneens dat bepaalde vreemdelingen de Belgische Grondwet bedreigden, omdat deze zo 'vrij' was:

“L'extrême libéralité de notre constitution rend plus dangereuse la présence des étrangers.”⁵⁴

Een gelijkaardige redenering vinden we verder bij Minister Ernst en bij de Muelenaere, Minister van Buitenlandse Zaken.⁵⁵

Hieruit blijkt dat de handhaving van de openbare rust voor de regering en haar aanhangers zeer nauw verbonden was met het voortbestaan van de Belgische staatsstructuren. Verschillendevan hen benadrukten dat de Belgische instellingen en vooral de grondwettelijke vrijheden door sommige vreemdelingen in gevaar gebracht werden.

Vrij veel regeringsgetrouwe sprekers voegden hieraan toe dat België zeer kwetsbaar was en Europa zeer onrustig. Sommigen deden dit in bijzonder sombere en waarschuwendere verhalen. Het volgende betoog van Dubois, een 29-jarige rentenier, is een uitstekend voorbeeld van dit soort onheilstijdingen. Het geeft bovendien goed aan welke vreemdelingen door de behoudsgezinde meerderheid gevreesd werden en wat er in hun ogen allemaal op het spel stond.

“Il s'élève à côté de nous une génération d'hommes inquiets et dangereux, de prétendus réformateurs du monde qui ... ont rêvé, avec le renversement

---

53. MB, 27 augustus 1835.

54. MB, 28 augustus 1835.

55. *idem*.

des trônes, l'anéantissement de tout pouvoir, de toute croyance, de toute morale en Europe... On les retrouve partout ... conspirant la ruine de tout ordre social ... prêchant au peuple le scepticisme et le découragement, catéchisant la classe ouvrière, la démoralisant, l'excitant au désordre et à la révolte ... Le mal est grand, il est imminent pour la Belgique. Sans limites naturelles, placé au centre du mouvement qui entraîne la société à sa ruine, nous avons tout à craindre des nouvelles doctrines qu'on répand parmi les hommes; si elle triomphent, nous en seront les premières victimes; si on les comprime ailleurs, elles déborderont chez nous; notre patrie deviendra le centre commun de funestes opérations; on s'en servira comme d'un point d'appui pour diriger le levier qui doit bouleverser toute l'Europe."⁵⁶

Gevaarlijke vreemdelingen waren volgens Dubois dus allerlei 'wereldverbeteraars', activisten die de arbeiders opjutten, republikeinen, etc.

De Mérode waarschuwde voor "les fanatiques du jacobinisme."⁵⁷ In het vroeger opgenomen citaat voegde Nothomb daar ook nog 'anarchisten' aan toe. Al deze vreemdelingen kwamen inderdaad op voor een hervorming van de staatsstructuren. Belangrijk is dat zij bovendien ijverden voor andere maatschappelijke verhoudingen. Dubois' discours geeft aan dat niet alleen de Belgische instellingen beschermd moesten worden tegen vreemdelingen, het illustreert dat er heel wat meer op het spel stond: de (gevestigde) macht, het geloof, 'de moraal', en vooral de hele sociale orde.

Regeringsgezinden leken de bescherming van de openbare rust dus te interpreteren als de instandhouding van het maatschappelijke status-quo; vreemdelingen die deze rust verstoorden brachten volgens hen schade toe aan de hele samenleving.

"Le premier besoin des peuples ... c'est l'ordre. Veiller à son maintien est aussi le premier devoir d'un gouvernement; c'est sa plus haute, sa plus noble mission; car l'ordre intéresse également toutes les classes de la sociétés,"⁵⁸

vertelde Minister de Muelenaere bijvoorbeeld. Hij was echter bij nader inzien vooral bekommerd om de leidinggevende, gegoede 'klassen'. Dit kunnen we afleiden uit het vervolg van zijn redevoering:

---

56. MB, 27 augustus 1835.

57. MB, 28 augustus 1835.

58. *idem*. Ook de volgende geciteerde passage uit het discours van de Muelenaere komt uit deze MB.

“... les intérêts matériels surtout trouvent depuis quelque temps dans cette enceinte de nombreux et de zelés défenseurs. *C'est à eux surtout que je m'adresse* [benadrukking door ons]. Les défenseurs des intérêts matériels savent mieux que moi que l'ordre seul peut faire naître la sécurité publique, et que la sécurité publique est la source et le véhicule de tout commerce, de toute industrie, de tout travail ...”

Bovenstaande passages tonen aan dat het voortbestaan van de Belgische instellingen en het behoud van de bestaande sociale machtsverhoudingen hand in hand gingen in de redevoeringen van conservatieve katholieke en liberale Kamerleden; zij leken die instellingen te beschouwen als de belichaming van het status-quo, en in zekere zin van hun eigen comfortabele positie. Uit de beweringen van sommigen van deze voorstanders van de regeringsmaatregelen kunnen we echter besluiten dat zij in feite vooral belang hechtten aan het in stand houden van de Belgische instellingen, in zoverre dit de bestaande sociale orde niet in het gedrang zou brengen. Dit gold zeker voor de grondwettelijke vrijheden. We citeren nogmaals Nothomb:

“Les droits exorbitans [sic] écrits dans notre constitutions ont trouvés jusqu'à présent leurs limites dans notre bon sens national ...: permettez aux factions étrangères de s'établir parmi nous et ces limites, vous serez bientôt forcés de les poser dans des lois, lois dont chaque jour viendrait vous attester l'insuffisance.”⁵⁹

Merk op dat Nothomb hier tussen de regels te verstaan gaf dat de grondwettelijke vrijheden volgens hem beperkt moesten worden indien de omstandigheden dit noodzakelijk maakten. Om de vrijheid te beschermen, moet men haar soms via wetten aan banden leggen, suggereerde hij.⁶⁰ Als befaamd en leidinggevend 'doctrinair' liberaal, die graag vertoefde in regeringskringen, was hij in vele opzichten een prototype van de conservatieve voorstander van een krachtig centraal beleid, waar we het vroeger in de tekst over gehad hebben.

“Vrijheid is een ander woord voor rechtvaardigheid, vastgelegd in wijze wetten en verzekerd door de instituten”, paraphraseert R. Doom Edmund Burke, die hij de 'vader' van de conservatieven noemt. Hij

---

59. MB, 27 augustus 1835.

60. In deze context moet vermeld worden dat de grondwettelijke vrijheden reeds door een aantal beperkende wetsbepalingen 'gecompenseerd' werden. Zo werden bvb. de persvrijheid afgeremd door een zware zegelbelasting en de vrijheid van vereniging door een coalitieverbod tegen de arbeiders. Zie o.a.: E. WITTE, 1983, p. 321.

schrijft daarenboven dat 'rechtvaardigheid' binnen het conservatieve gedachtengoed samengaat met "datgene wat bestaat en daardoor bewijst dat het deugdelijk is". Uit dit principe volgt logischerwijze dat de 'ondergeschikte' bevolkingsgroepen hun plaats en functie moeten accepteren.⁶¹ In de standpunten van Nothomb en de andere hierboven geciteerde voorstanders van het regeringsontwerp kunnen we dit laatste standpunt zonder veel moeite terugvinden. Deze vertegenwoordigers leken de vrijheden die de Belgische Grondwet toekent aan alle Belgen – dus ook aan de 'ondergeschikten' – niet zozeer te beschouwen als basisrechten, maar wel als gunsten. In hun ogen was het zo goed als vanzelfsprekend deze gunsten te ontnemen aan diegenen die ze niet waard bleken te zijn, of om het in hun eigen woorden te zeggen, aan diegenen die ze 'misbruikten'. Op een analoge wijze konden vreemdelingen die de 'Belgische-staat-zoals-zij-was' in vraag stelden volgens hen geen aanspraak maken op de bescherming die art. 128 GW hen beloofde.

Het is niet verwonderlijk dat de tegenstanders van de maatregelen die de regering voorstelde heel wat kritiek hadden op de ruime interpretatie die zij en haar aanhangers gaven van de 'bescherming van de openbare rust'. Het betoog van Nothomb, dat bedoeld was om de Kamerleden te overhalen zich bij de regeringsstandpunten aan te sluiten, veroorzaakte bij hen het omgekeerde effect: het versterkte hun wantrouwen. Vooral de passage die we in de vorige alinea geciteerd hebben, maakte hen zeer ongerust:

"Monsieur Nothomb, homme qui connait la pensée ministérielle, nous a fait sous-entendre qu'on nous proposerait d'autres lois ... On sait que les gouvernements procèdent ainsi par des voies obliques afin de préparer les esprits,"⁶²

gaf Pirson te kennen. Pirson was een oude republikein, die ondanks zijn vrij gematigde ideeën berucht was om zijn impulsiviteit en zijn felle woordkeuze. Hij waarschuwde:

"On commence par attaquer notre droit d'hospitalité parce qu'on s' imagine que nous cèderont plus facilement sur ce point que sur ce qui nous concerne directement. ... si vous faites aujourd'hui le sacrifice de votre

---

61. DOOM, *Vrijheid en Gelijkheid. Geschiedenis van de emancipatorische gedachte in Europa.*, Gent, Centrum voor politiek-wetenschappelijk onderzoek, 1986, pp. 96-101.

62. SMB, 27 augustus 1835.

droit hospitalier, demain commencera la sape de toutes vos libertés propres,”⁶³

Gendebien, de leider van de linkervleugel in de Kamer, die – tot ongenoegen van vele regeringsgezinden – maar al te graag vaak en langdurig het woord nam, drukte zich nog compromislozer uit:

“Il s’agit de mettre tous les étrangers en état d’interdit, afin de s’en débarrasser et de prévenir en même temps les régnicoles qu’on pourrait un jour se retourner sur eux quand on aura achevé l’oeuvre anti-hospitalière à l’égard des étrangers.”⁶⁴

En vermanend voegde hij eraan toe dat het slecht ging met het jonge België, dat er eigenlijk al sedert de onafhankelijkheid één en ander fout liep:

“Notre position n’est que la conséquence d’une première faute que l’on a faite en tuant notre révolution au lieu de la continuer franchement et loyalement au profit de tous.”

Ook voor Seron, wellicht het meest radicale en excentrieke oppositielid van de ganse Kamer, was de Belgische revolutie mislukt.⁶⁵

Volgens verschillende tegenstanders van het wetsontwerp was alles rustig en had België niets te vrezen van de vreemdelingen op haar grondgebied.

“Est-ce que depuis peu de temps les étrangers ont tramé un complot, ont suscité des émeutes? Non messieurs, et je ne sache pas que depuis notre révolution il en ait été autrement,”⁶⁶

merkte de Brouckère op. Hij was Raadsheer bij het Hof van Beroep te Brussel, en eigenlijk geen consequent tegenstander van de regering.

“tout est calme autour de nous ... rien n’annonce que la tranquillité doive être troublée,”⁶⁷

---

63. SMB, 28 augustus 1835.

64. SMB, 27 augustus 1835. Ook het volgende citaat van Gendebien komt uit deze MB.

65. SMB, 27 augustus 1835.

66. MB, 28 augustus 1835.

67. SMB, 27 augustus 1835.

vond Seron. Julien, een oudere jurist, schilderde België af als en vredig eiland in het woelige Europa, dat echter geen extra beveiliging nodig had.⁶⁸

Vermits de openbare rust in de ogen van de meeste opposanten niet bedreigd werd, vroeg de regering volgens hen om geheel andere redenen om maatregelen tegen bepaalde vreemdelingen. Om andersdenkenden het zwijgen op te leggen bijvoorbeeld:

“Cessez donc de feindre, messieurs les ministres: ce ne sont pas les faits que vous voulez atteindre, ce sont les opinions,”⁶⁹

benadrukte Julien. Andere tegenstanders opperden dat de regering in de eerste plaats tegemoet wilde komen aan de wensen van de buitenlandse mogendheden. Gendebien bemerkte honend:

“Le gouvernement a voulu entrer dans ce qu'elle apelle la grande famille; il faut qu'il commence par prendre le costume féodal. Quand un bourgeois a la sottise de vouloir se faire noble, il prend d'abord le harnais du noble.”⁷⁰

De overtuigde opposanten verzetten zich tegen alle regeringsvoorstellen, ook nadat de Kamer besloten had geen permanente wet te stemmen. Die beslissing kwam er omdat vele vertegenwoordigers – waaronder ook enkele regeringsgetrouwen – geloofden dat het ontwerp ongrondwettelijk was. (Volgens hen maakte het van de uitzonderingen die art. 128 GW toeliet een algemene regel, die indruiste tegen de bescherming die het artikel alle vreemdelingen bood.⁷¹ Om het ontwerp ‘grondwettelijk te maken’, moest duidelijk gesteld worden dat de voorgestelde maatregelen slechts uitzonderlijk toegepast zouden worden. De meesten vonden het voldoende een wet te maken die slechts tijdelijk van kracht zou zijn – op die manier zou duidelijk gemaakt worden dat de maatregel gebonden was

---

68. MB, 29 augustus 1835.

69. *idem*.

70. SMB, 29 augustus 1835.

71. Dumortier bvb. stelde: “... la loi telle qu'elle est conçue absorbe entièrement la règle posée par la constitution”. Dubus legde uit: “... l'article 128 de la constitution ... pose un principe et admet des exceptions, mais non une exception perpétuelle qui absorbe le principe ... l'exception doit laisser subsister la règle générale pour les cas non compris dans la loi, soit comme disposition perpétuelle, à côté d'une exception temporaire.” Zie resp.: SMB, 28 en 29 augustus 1835.

aan specifieke omstandigheden.⁷²⁾ Voor de 'radicale' tegenstanders volstond dit echter niet. Bovenstaande passages illustreren hoe wantrouwig zij stonden tegenover het doen en laten van de regering. Daarom ijverden zij voor meer controle om misbruiken te voorkomen.

"Je voterai contre la loi, à cause des abus qu'on en peut faire,"⁷³

stelde Jadot, een 55-jarige antiklerikaal, kernachtig.

"... c'est parce que le vague et l'arbitraire dominant la loi, c'est parce que le vague et l'arbitraire en sont le principe, que je la rejeterai,"⁷⁴

vond ook de Brouckère. Volgens Gendebien was het regeringsproject – tijdelijk of permanent – ongrondwettelijk, omdat het art. 128 GW 'afschafte'.⁷⁵ Alle opposanten eisten daadwerkelijke garanties tegen misbruiken; zij geloofden niet in de efficiëntie van deze waarnaar de Minister van Justitie verwezen had:

"La presse, la tribune, l'opinion publique et la responsabilité ministérielle que l'on donne comme garantie contre ces abus me touchent peu; elles n'ont rien empêché jusqu'à ce jour ...,"⁷⁶

bemerkte Jadot sceptisch. Een aantal opposanten stelde voor de regering te verplichten de rechterlijke macht te consulteren voor zij tot maatregelen zou overgaan. Anderen zagen meer heil in een speciale controle van de Kamers, of in een verplicht advies van de gemeenteraad.⁷⁷ Zij interpreteerden het feit dat de regering dit alles afwees als een extra bevestiging voor hun vermoedens omtrent haar eigenlijke bedoelingen. De liberaal Fallon bijvoorbeeld vroeg zich veelbetekenend af:

---

72. We citeren opnieuw Dubus: "en spécifiant dans la loi ... les temps ... auxquels elle s'applique, la règle subsiste ... pour les autres temps." Zie: SMB, 29 augustus 1835.

73. SMB, 29 augustus 1835.

74. MB, 28 augustus 1835.

75. SMB, 27 augustus 1835 en MB, 29 augustus 1835.

76. SMB, 27 augustus 1835.

77. In verband met deze voorstellen, zie p. 11, voetnoot 2. Ook Vandenbossche diende een amendement in waarin het advies van de rechterlijke macht voorzien werd, maar trok dit later weer in. Zie: MB, 28 en 31 augustus 1835. Lejeune en d'Hoffschmidt sloten zich min of meer aan bij de voorstellen van Fallon. Zie SMB, 28, 29 en 31 augustus. Pirson diende, net zoals Liedts een amendement in dat een voorafgaandelijk advies van de gemeentelijke overheid verplichtte. Zie: MB, 29 augustus 1835.

“Si l’on veut franchement pas appliquer la mesure qu’aux cas ou l’étranger compromet l’ordre et la tranquillité, si c’est réellement pas plus loin que l’on veut aller, je ne comprends pas pourquoi on pourrait se refuser à donner ces garanties ...”⁷⁸

Ondanks al hun kritieken verzetten de tegenstanders van het project zich eigenlijk niet tegen het basisprincipe ervan. Zij geloofden eveneens dat bepaalde vreemdelingen bijzondere sancties verdienden of geweerd moesten worden. Daarenboven vonden zij het ook belangrijk dat er een wet gemaakt werd in verband hiermee. Maar volgens hen was dit om geheel andere redenen nodig. De rechter de Brouckère bijvoorbeeld wilde een nieuwe uitzettingswet om definitief te breken met de oudere wetgeving terzake.⁷⁹

Liedts, eveneens een antiklerikale liberaal, wilde de vreemdelingen beschermen tegen de politie, van wie hij geen al te hoge dunk leek te hebben. Hij noemde de politie overdreven achterdochtig en zelfs kwaadaardig en onbekwaam:

“... son action s’exerce par les subalternes du plus vil caractère, elle est par cela même sujette à errer.”⁸⁰

De bescherming van de Belgische staatsstructuren kwam in de betogen van de opposanten nauwelijks aan bod, deze van de maatschappelijke verhoudingen natuurlijk helemaal niet. Een wet die bijzondere maatregelen tegen vreemdelingen mogelijk maakte, moest volgens hen voor de vreemdelingen ‘rechtvaardigheid’ en rechtszekerheid brengen en in de eerste plaats de Belgen zelf beschermen.⁸¹ Liedts en Gendebien stelden daarom dat zij niet zozeer ‘oproerkraaiers’, maar wel allerlei misdadigers moest treffen:

“ces étrangers qui, dénués de tout en arrivant chez nous, abusent de la confiance des Belges, vivent d’escroqueries et de vols, et regardent notre pays comme une mine à exploiter.”⁸²

Gendebien beweerde:

---

78. MB, 27 augustus 1835.

79. MB, 28 augustus 1835.

80. MB, 27 augustus 1835.

81. Fallon: “... ce n’est pas pour l’étranger, mais pour le pays que nous faisons la loi”. MB, 27 augustus 1835.

82. MB, 27 augustus 1835.

“... un homme immoral qui serait considéré comme tel dans n’importe quel pays est aussi un homme immoral en Belgique.”

Toch was hij het niet die een amendement voorstelde dat het mogelijk maakte strafrechterlijk veroordeelde vreemdelingen aan te pakken. Dat deed de ‘democratische’ katholieke Dumortier.⁸³ Deze laatste kunnen we echter niet als een tegenstander van het ontwerp beschouwen, omdat hij het liefst helemaal niets met vreemdelingen te maken wilde hebben. Zodra besloten was een tijdelijke wet te stemmen, werkte hij dan ook niet meer echt tegen.

De vorige alinea’s samenvattend kunnen we zeggen dat de overtuigde tegenstanders van het project van Minister Ernst de mening deelden dat de maatregelen die de regering voorstelde onnodig waren, of zelfs schadelijk, en dat zij het lot van de vreemdelingen in België niet zonder meer aan de Ministers wilden toevertrouwen. In hun betogen benadrukten zij allen politiek-ideologische en staatkundige standpunten die fundamenteel verschilden van deze die in de discours van de regering en haar toegewijde aanhangers naar voren gebracht werden. Zij leken meer belang te hechten aan rechtszekerheid dan aan interne rust en orde; vrijheid was voor hen veeleer de individuele vrijheid van iedere Belg, de mogelijkheid ongehinderd tot ‘zelfverwerkelijking’ te komen. Zij wilden wel een wet maken in verband met de uitzetting van vreemdelingen, maar dan vanuit geheel andere overwegingen, om andere doelen te verwezenlijken en andere vreemdelingen te sanctioneren ...

5. ACHTER DE SCHERMEN VAN DE STRIJD – BEELDVORMING ROND VREEMDELINGEN EN BELGEN

Welke ‘beelden van de vreemdelingen’ en welke ‘beelden van de Belgen’ hielden de Kamerleden erop na? Om deze vraag te beantwoorden zullen we in dit hoofdstuk nagaan welke opinies de Kamerleden, los van hun standpunten met betrekking tot het wetsontwerp van Minister Ernst, verkondigden over vreemdelingen en Belgen en hun ‘typische eigenschappen’.

---

83. Dumortier stelde voor de wet ook van toepassing te maken op vreemdelingen die in het buitenland veroordeeld waren wegens één van de misdaden die aanleiding konden geven tot hun uitlevering. Zijn amendement werd prompt aangenomen. Zie: MB, 31 augustus 1835.

Een eerste belangrijke vaststelling in verband met de manier waarop de Kamerleden vreemdelingen beschreven is dat zij deze vrijwel nooit onderverdeelden in nationaliteitscategorieën en dat er in hun redevoeringen dan ook omzeggens geen nationale stereotypen voorkwamen.

Een tweede opmerkelijk gegeven is dat zij relatief weinig algemene uitspraken deden, die geldig waren voor alle vreemdelingen. Desalniettemin kunnen we op basis van die algemene uitspraken besluiten dat vreemdelingen zich in de ogen van de vertegenwoordigers niet zozeer onderscheidden van de Belgen door hun vreemde tradities en andere gewoontes, maar wel door het feit dat zij geen Belgische staatsburgers waren, een ander 'vaderland' hadden. Op wat het precies betekende een ander vaderland te hebben, werd in deze context niet zeer diep ingegaan.

Enkele sprekers leken ervan uit te gaan dat familie en materiële belangen – zoals het bezitten van een handelszaak – belangrijke banden met het vaderland vormden. Dit kan afgeleid worden uit hun stelling dat de vreemdeling die met een Belgische huwde en in België kinderen kreeg, of er een onderneming opstartte, blijk gaf van zijn verlangen zich aan België te binden.⁸⁴

“... ailleurs sont leurs affections, leurs familles, le siège de leur fortune
...”⁸⁵

karacteriseerde Minister de Muelenaere de vreemdelingen. De andere vertegenwoordigers hadden het daarentegen nooit over emotionele banden met het vaderland.

Vroeger in de tekst hebben we reeds vermeld dat vreemdelingen volgens Nothomb de Belgische staat 'niet dezelfde garanties boden' als Belgen en daarom geen aanspraak konden maken op dezelfde rechten. Hij legde dit uit door te wijzen op hun verschillende plichten ten aanzien van België.⁸⁶ Minister Ernst sloot zich hierbij aan:

“L'étranger ... n'a pas les mêmes devoirs envers le pays que l'indigène
...”⁸⁷

---

84. Jullien: “... y a-t'il une plus grande manifestation de la volonté de s'attacher à un pays que de de s'y marier, que d'y habiter?”. Zie: MB, 29 augustus 1835.

85. MB, 28 augustus 1835.

86. “Ils n'ont pas les mêmes devoirs à remplir.” Zie: SMB, 27 augustus 1835.

87. MB, 28 augustus 1835.

Uitspraken als deze wijzen erop dat een 'vaderland' voor een aantal Kamerleden bepaalde unieke rechten en plichten met zich mee bracht.

De meerderheid van de Kamerleden drukte zich niet echt negatief uit over vreemdelingen. Toch beschouwden vooral de conservatieve aanhangers van de regering hen in zekere zin als een 'risico-groep': vreemdelingen hadden volgens hen – zoals we in het hogerop al schreven – immers minder belang bij de handhaving van de interne rust dan Belgen en gaven minder om de Belgische instellingen. Daarom kon hun aanwezigheid een probleem zijn voor de staatsveiligheid en was het uitgesloten om zomaar alle vreemdelingen in het land toe te laten.

“Comment concevoir ... l'existence d'une société qui serait condamné à recevoir ... dans son sein tous les étrangers qui voudraient y arriver ...? Une telle société aurait une existence bien précaire,”⁸⁸

oordeelde Minister de Muelenaere.

Toch vond hij, net als bijna alle andere sprekers, dat België zich zo gastvrij mogelijk moest opstellen. Vele vertegenwoordigers zetten deze overtuiging kracht bij door te verwijzen naar 'de Belgische traditie van gastvrijheid', die volgens hen zeer oud en beroemd was.⁸⁹ Jullien daarentegen pleitte voor gastvrijheid vanuit opportunistische overwegingen, die in verband gebracht kunnen worden met de onzekere internationale positie van het jonge België:

“C'est par la manière dont un peuple exerce l'hospitalité qu'on le juge à l'étranger.”⁹⁰

De beroemde Belgische gastvrijheid was voor geen enkel Kamerlid echter onvoorwaardelijk. Alleen wie bereid was de nodige tegemoetkomingen te doen, kon er aanspraak op maken ...

Op basis van dit uitgangspunt maakten de Kamerleden een onderscheid tussen twee categorieën van vreemdelingen: de eerste bevatte vreemdelingen die niet welkom waren in België en geweerd moesten

---

88. *idem*.

89. Dubois had het over: “notre antique renom d'hospitalité”; Liedts noemt België: “pays reconnu de tout temps comme terre hospitalière par excellence”. Zie: MB, 27 augustus 1835. J. Stengers schrijft dat België in de 19de eeuw inderdaad de reputatie had zeer gastvrij te zijn en het in zekere zin ook was. Zie: J. STENGERS, *Emigration et immigration en Belgique*, Bruxelles, Académie Royale des Sciences d'Outre-Mer, 1978, pp. 73-75.

90. MB, 29 augustus 1835.

worden, de tweede bestond uit vreemdelingen die alle gastvrijheid en zelfs respect verdienden. Gemakshalve zullen we het voortaan hebben over 'slechte' en 'goede' vreemdelingen. Bijna alle vreemdelingen die in de Kamerdiscussies ter sprake kwamen, kunnen zonder veel moeite in één van deze categorieën ondergebracht worden. Maar het onderscheid tussen 'goede' en 'slechte' vreemdelingen werd in de eerste plaats gemaakt door de conservatieve vertegenwoordigers en deze laatsten maakten ook zeer gelijkaardige opdelingen. Daarom is het niet moeilijk om op basis van hun uitspraken een beeld van de 'slechte vreemdeling' en een beeld van de 'goede vreemdeling' te construeren.

Voor de voorstanders van het wetsontwerp over de uitzetting van vreemdelingen waren de 'slechte' vreemdelingen vijanden van de Belgische staat, en daarom van de hele samenleving. Uit hun betogen kunnen we opmaken dat vreemdelingen volgens hen op een viertal verschillende manieren staatsvijanden konden zijn. In overeenstemming hiermee kunnen we de categorie van de 'slechte' vreemdelingen onderverdelen in vier subcategorieën: de politieke activisten, de misdadigers, de vreemdelingen die de goede internationale reputatie van België in het gedrang konden brengen en de vreemdelingen zonder bestaansmiddelen.

In het begin van deze tekst hebben we reeds een aantal vreemdelingen vernoemd die de regeringsgezinden in de eerste plaats uit het land wilden weren: allerlei wereldverbeteraars, en 'oproerkraaiers' die streefden naar een andere maatschappij. Zij kunnen tot de eerste categorie van politieke activisten gerekend worden. Andere 'slechte' vreemdelingen waarvoor regeringsgezinden waarschuwd en die in dezelfde categorie ondergebracht kunnen worden, zijn bijvoorbeeld:

"des hommes qui, en retour de l'hospitalité ... se réservent de nous anéantir comme nation: accueillis parmi nous, ils espèrent revenir un jour comme proconsuls" (Nothomb), "des factieux, des conspirateurs, des combattans (sic)" (idem), "une foule de provocateurs des émeutes" (de Mérode), "les anarchistes étrangers" (Lejeune).⁹¹

Daarnaast drukten de behoudsgezinden hun afkeer uit van vreemdelingen die de Belgische en bepaalde buitenlandse wetten niet naleefden:

---

91. SMB, 27 augustus 1835 (Lejeune, Nothomb), MB, 28 augustus 1835 (de Mérode).

“ceux qui sont poursuivis ou condamnés pour assassinat, empoisonnement, parricide, viol, incendie, contrefaçon des billets, ...” (Dumortier), “les malhonnêtes gens, les escrocs, les faussaires” (Ernst).⁹²

Al deze ‘slechte’ vreemdelingen horen thuis in de tweede subcategorie van de misdadigers.

De derde subcategorie bevat bijvoorbeeld de journalisten van de (verboden) republikeinse of carlistische pers uit Frankrijk (Nothomb), of:

“tous les républicains évadés de France et leurs amis” (de Theux).⁹³

Deze categorie bestaat vooral uit Franse ‘staatsvijanden’; vele regeringsgezinden onderstreepten in hun discours het belang van goede diplomatieke relaties met de Franse gezagsvoerders. Het voortbestaan van de Franse monarchie werd zelfs voorgesteld als een essentiële voorwaarde voor het voortbestaan van België.⁹⁴

Andere conservatieven merkten op dat België het zich niet kon permitteren een schuiloord te worden voor al wie in zijn eigen land aan het gerecht wilde ontsnappen.⁹⁵ De derde categorie van vreemdelingen die de diplomatieke relaties van België konden verstoren bevat dus zowel buitenlandse activisten als veroordeelden, en overlapt de vorige twee categorieën enigszins.

De vierde subcategorie van niet-welkome vreemdelingen wordt tenslotte gevormd door allerlei vreemdelingen die de Belgische welvaart kunnen aantasten, zoals bedelaars, vagebonden en ‘nomaden’, kortom:

“les étrangers sans ressources qui viennent dans le pays pour l’exploiter” (Ernst).⁹⁶

De ‘goede’ vreemdelingen waar de aanhangers van de regering het over hadden, waren vreedzame, ‘fatsoenlijke’ en bescheiden burgers, die in hun eigen land gerespecteerd werden, zich niet met de Belgische politiek bemoeiden en de Belgische staat op één of andere manier van dienst konden zijn:

---

92. MB, 31 augustus 1835 (Dumortier), 1 september (Ernst).

93. SMB, 27 augustus (Nothomb), 29 augustus 1835 (de Theux).

94. Zie bvb. de Muelenaere in SMB, 27 augustus 1835 en Nothomb in MB, 28 augustus 1835.

95. Dumortier bvb. diende zijn amendement in om te vermijden dat België “l’égout de l’Europe” zou worden. Zie p. 20, voetnoot 5.

96. SMB, 31 augustus 1835.

“les hommes qui viennent paisiblement en Belgique” (Ernst), “les hommes vertueux et utiles ... ceux qui offrent des garanties à leur famille adoptive” (Milcamps),⁹⁷

en vooral:

“ces étrangers qui parmi nous viennent exercer un commerce quelconque, établir une industrie nouvelle, élever des manufactures, verser leurs capitaux dans le pays, porter en dot leur science ou leur talents (sic)” (Dubois).⁹⁸

Dat de meeste conservatieve vertegenwoordigers met ‘de Belgische staat van dienst zijn’ in de eerste plaats leken te bedoelen ‘de Belgische rijkdom vergroten’, kunnen we afleiden uit het feit dat bijna alle ‘goede’ vreemdelingen die zij beschreven vreemde ondernemers, industriëlen of handelaars waren.⁹⁹ In deze context is het interessant te vermelden dat een aanzienlijk aantal gegoede en ondernemende buitenlanders onmiddellijk na de onafhankelijkheid actief betrokken was bij de uitbouw van de nieuwe staat.¹⁰⁰

Het beeld van de vreemdeling van de voorstanders van het project van Minister Ernst werd bijna volledig gedomineerd door het scherpe contrast tussen ‘goede’ en ‘slechte’ vreemdelingen. Bij de tegenstanders van het ontwerp vinden we daarentegen alleen enkele uitspraken over ‘slechte’ vreemdelingen. In hun ogen waren ‘slechte’ vreemdelingen vooral buitenlandse misdadigers:

“les étrangers coupables de crimes ou délits” (Seron), “ce que l'étranger nous envoie d'impur” (Gendebien).¹⁰¹

---

97. SMB, 29 augustus 1835 (Milcamps), MB, 1 september 1835 (Ernst).

98. MB, 27 augustus 1835 (Dubois).

99. De Muelenaere verkondigde inderdaad: “Le plus beau titre de gloire d'un gouvernement consiste toujours dans l'accroissement de la prospérité du pays ... et dans le développement des richesses nationales ... il est de son devoir d'accueillir, de protéger, d'entourer de sa bienveillance, les étrangers qui viennent s'établir parmi nous dans un but industriel ou commercial.” Zie: MB, 28 augustus 1835.

100. In verband met de rol van vreemdelingen in het economische leven van België in de eerste helft van de 19de eeuw, zie bvb. P. HULLEBROECK, “La politique générale d'immigration et la législation sur les étrangers”, in: A. MORELLI (dir.), *op. cit.*, pp. 124-126.

101. SMB, 27 augustus 1835 (Seron), SMB, 29 augustus 1835 (Gendebien).

Vreemdelingen die de Belgische maatschappelijke verhoudingen in vraag stelden werden om vanzelfsprekende redenen door hen niet als 'slecht' ervaren. Hierover hebben we het vroeger reeds gehad.

Tenslotte dienen we te vermelden dat een aantal beschrijvingen van vreemdelingen van de Kamerleden niet zo gemakkelijk thuisgebracht kan worden in de onderverdeling tussen 'goede' en 'slechte' vreemdelingen: dit zijn hun beschrijvingen van politieke vluchtelingen. Verwijzingen naar politieke vluchtelingen hadden een belangrijke rethorische waarde in de discussies; daarom kwamen ze relatief vaak voor. In tegenstelling tot de andere vreemdelingen werden de politieke vluchtelingen door de sprekers pas in laatste instantie als 'goed' of 'slecht' gekarakteriseerd. Bijna allen benadrukten eerst en vooral – en vaak op een haast overdreven manier – dat deze vreemdelingen diep ongelukkig waren. Het beeld van de 'ongelukkige vluchteling' werd in de Kamerdebatten zo vaak en op een zo gelijkaardige manier gebruikt dat we het zonder meer een cliché kunnen noemen. De opposanten beriepen zich erop om de maatregelen van de regering in diskrediet te brengen. Zij wierpen op dat 'arme slachtoffers' als de politieke vluchtelingen er de dupe van zouden worden.¹⁰² Regeringsgezinden stelden daarentegen met klem dat de 'ongelukkige vluchtelingen' niets te vrezen hadden, dat de maatregelen voor hen zelfs extra veiligheid zouden brengen ... als zij zich gedeisd wisten te houden.

De conservatieve Kamerleden maakten wat de politieke vluchtelingen betreft dus toch een onderscheid tussen diegenen die gastvrijheid – in dit geval asiel – verdienden en diegenen die beter geweerd konden worden. Maar zij deden dit meestal op een veel minder expliciete wijze dan bij andere vreemdelingen. Uitspraken zoals de volgende van Dubois gaven de toon aan:

“S’il s’agissait de troubler dans leur sécurité certains réfugiés politiques que la malheur a conduit chez nous, qui sont venus pour demander asile et protection contre leurs oppresseurs, qui pleurent la ruïne et la perte de leur patrie et qui vivent résignés et inoffensifs à l’ombre de nos lois et de nos institutions protectrices, je protesterais ..., et nous protesterions tous.

---

102. Gendebien bvb. waarschuwde: “avec une pareille loi, il n’y a pas de raison pour que l’on n’expulse pas les réfugiés polonais, italiens, allemands, français, au moindre signe que fera un ambassadeur”. Zie: SMB, 29 augustus 1835.

Nous nous senterions tous offensés dans ce que nos coeurs renferment de plus nobles et de plus généreux,”¹⁰³

vatte hij aan. ‘Goede’ vluchtelingen moesten volgens hem in België een tweede vaderland vinden:

“Ces étrangers, nous les avons accueillis, nous leurs avons promis protection, nous leurs avons aidés avec nos souscriptions ... qu’ils restent chez nous gens d’honneur et paisibles citoyens de leur nouvelle patrie, et ils n’auront rien à craindre.”

De Mérode was het daarmee eens; na een lang verhaal vol waarschuwingen voor vreemde volksagitatoren stelde hij zijn toehoorders gerust:

“... jamais vous ne souffrirez que le malheureux innocent, obligé de fuir de son pays natal et qui se réfugiéra sur le votre avec des sentiments d’ordre et de pais, soit repoussé de vos limites; aucun ministre belge oserait se permettre une telle injustice.”¹⁰⁴

De realiteit die achter deze belofte schuilging was echter dat een aanzienlijk aantal van de politieke vluchtelingen die in deze periode in België verbleven erg politiek geëngageerd was en zeker niet altijd bereid zijn ondernemingen op te geven. Integendeel: het ‘liberale’ België was in de ogen van verschillende buitenlandse activisten de ideale uitvalsbasis voor politieke activiteiten die in hun eigen land verboden waren. Nothomb, die in zijn vaak passionele discours het regeringsbeleid soms iets té oprecht verdedigde, waarschuwde dan ook:

“... ce ne sont point les représentants d’un système purement historique qui nous demandent un asile aujourd’hui, ce ne sont point des exilés qui, oubliés par le temps, surpris par des événements nous demandent un dernier abri.”¹⁰⁵

Opstandelingen als die van Parijs en Lyon waren volgens hem gevaarlijke samenzweerders. Hen in België laten verblijven vond hij ontoelaatbaar:

“Je ne refuse pas un asile à l’infortune, je n’en refuse qu’à l’esprit de faction. Je comprends aussi bien que personne les devoirs de la

---

103. MB, 27 augustus 1835; idem voor het vervolg van zijn betoog.

104. MB, 28 augustus 1835.

105. SMB, 27 augustus 1835; idem voor het volgende citaat van Nothomb in de tekst.

philantropie générale; mais à force d'aimer le genre humain, on devient indifférent à sa patrie.”

In de betogen van de opposanten was helemaal geen sprake van ‘gevaarlijke’ politieke vluchtelingen. De tegenstanders van het wetsontwerp beschreven vluchtelingen als onrechtvaardig behandelde bannelingen of heldhaftige vrijheidsstrijders, die diep gekwetst waren, omdat zij hun land hadden moeten verlaten.

“... c'est une grande erreur de croire que les réfugiés politiques viennent ici pour semer le désordre,”¹⁰⁶

wees Jullien de ministers en hun aanhangers terecht.

“Quand ils arrivent dans notre pays, encore tout meurtris des chaînes qu'ils ont brisés, ils ont besoin de repos. Quand on a vécu quinze ou vingt mois dans les cachots et que l'on touche une terre de liberté, ce n'est pas pour troubler la tranquillité de ses habitans (sic); quand on aspire soi-même après le repos, on n'est pas disposé à troubler celui des autres: on veut rester en paix, on veut respirer un air libre ... Qu'ils soient entreprenans (sic) dans leur patrie, on le comprend; mais ici leur activité serait sans but”.

vertelde hij, niet zonder enige naïviteit. Hij vond dat België alles moest doen om het leed van de politieke vluchtelingen zo veel mogelijk te verzachten en verzocht de vertegenwoordigers met een verwijzing naar het evangelie om al hun medeleven:

“Combien de fois messieurs, depuis quarante ans, n'avez-vous pas vu changer la face des empires? Qui vous répondez donc que vous ne serez pas un jour obligé d'aller mendier un asile et du pain sur la terre étrangère? Et il est amer, messieurs, le pain de l'étranger! ... Faites pour l'exilé ce que vous voudriez qu'on vous fit en pareil cas ...”

Het is interessant het hierboven geschetste beeld van de vreemdeling te confronteren met de passages uit de redevoeringen waarin België en de Belgen ter sprake komen. Vooral de regeringsgetrouwe vertegenwoordigers deden allerlei uitspraken over de aard van de Belgen.

Deze laatste benadrukten allen – op één uitzondering na¹⁰⁷ – eensgezind dat de Belgen ‘de goedheid zelve’ waren. Hun beeld van de

---

106. MB, 29 augustus 1835; idem voor de volgende twee citaten van Jullien.

107. Alleen de Mérode drukte zich niet zo lovend uit over alle Belgen. Zie: MB, 28 augustus 1835.

Belgen is er één van een gelovig, gastvrij, ijverig, gedisciplineerd, bescheiden en loyaal volk.

“La Belgique est pure, elle est calme, elle est ami de l’ordre.”¹⁰⁸

zei Dumortier. Minister de Muelenaere beschreef de Belgen als volgt:

“Le peuple Belge a ... l’instinct de l’ordre, parce que le peuple belge est à la fois religieux, moral, actif et ami du travail.”¹⁰⁹

En Nothomb had het in dezelfde lijn over:

“notre bon sens national, ennemi de toute exagération”.¹¹⁰

Beweringen als deze werden vaak gevolgd uitspraken waarin gesteld werd dat de Belgen vrijheid verdienden, omdat zij wisten hoe ermee om te gaan.

“Nous nous sommes donnés une constitution qui dans tout autre pays serait une dangereuse utopie; elle n’est bonne que pour nous.”¹¹¹

verkondigde Nothomb. Minister Ernst beweerde:

“... en Belgique, le danger ne vient que des étrangers.”¹¹²”

Net zoals de meeste andere behoudsgezinde Kamerleden maakte hij een scherp onderscheid tussen de goede ‘Belgen’ en de categorie van de ‘slechte’ vreemdelingen, in de eerste plaats door te suggereren dat de ‘slechte’ vreemdelingen, in tegenstelling tot de Belgen, geneigd waren de Belgische vrijheden te ‘misbruiken’. Op een paradoxale manier poneerden de voorstanders van het ontwerp echter dat de regering moest vermijden dat de Belgen – die volgens hen nochtans een natuurlijke aversie hadden voor allerlei revoluties – opgehitst zouden worden door vreemde oproerkraaiers ... Minister de Muelenaere bijvoorbeeld zei:

“... nous pouvons créer chez nous une nationalité qui quit à l’abri des vicissitudes qui peuvent encore agiter les autres pays. Mais il faut que cette nationalité soit réelle et non d’importation étrangère, il faut que ce

---

108. MB, 27 augustus 1835.

109. MB, 28 augustus 1835.

110. SMB, 27 augustus 1835.

111. *idem*.

112. SMB, 27 augustus 1835.

soit une nationalité fondée sur nos moeurs, nos habitudes, nos idées, je dirais même sur nos opinions religieuses.”¹¹³

Uit uitspraken als deze kan afgeleid worden dat de Belgen in de ogen van de ministers en hun aanhangers weliswaar reeds bestonden, maar dat – ondanks alle lovende omschrijvingen die zij van deze laatsten gaven – hun ‘nationale identiteit’ voor hen nog niet ‘gegeven’ was en dat zij het als hun verantwoordelijkheid beschouwden deze identiteit naar behoren vorm te geven.

De uitspraken van de opposanten over de Belgen verschilden niet fundamenteel van deze van de regeringsgetrouwen. Ook zij stelden de Belgen op een stereotiepe wijze voor als bijzonder ‘goede’ mensen. Maar zij verwezen daarbij naar andere ‘typisch Belgische’ kwaliteiten, zoals vrijgevigheid en vrijheidsliefde. En hoewel zij zeker niet minder ‘patriottisch’ waren dan hun tegenstanders, maakten zij minder vaak de tegenstelling tussen ‘goede’ Belgen en ‘slechte’ vreemdelingen. De link tussen de ‘goedheid’ van de Belgen en de vrije Belgische instellingen legden zij natuurlijk nooit. Zij beschouwden de grondwettelijke vrijheden als basisrechten van elke mens. Zij noemden België vaak zeer nadrukkelijk een ‘vrij land’, maar leken daarmee eerder duidelijk te willen maken hoe onaantastbaar de Belgische vrijheden in hun ogen waren. De republikein Seron bijvoorbeeld noemde België:

“nation neutre et libre, protectrice de tous les amis de la liberté, parce qu’ils sont les nôtres.”¹¹⁴

terwijl hij heftig uitvoer tegen de vrijheidsbeperkende maatregelen die in het buitenland bestonden. Jullien gaf te verstaan dat het respect van de overheid voor de (vrije) Belgische Grondwet essentieel was voor de instandhouding van een ‘echte’ Belgische nationaliteit, “conforme à nos

---

113. MB, 28 augustus 1835. Vergelijk deze passage met de volgende uitspraak van Eckstein, die volgens H. Haag een belangrijke invloed gehad heeft op de Belgische conservatieve katholieken: “la véritable législation, expression de la société, germe insensiblement et se forme naturellement au cours des temps ... le texte [de la constitution] joue un rôle accessoire ... elle [la constitution] s’impose elle-même d’en bas. Le peuple l’a créé spontanément à sa ressemblance. ... puisque la constitution est l’émanation de l’âme du peuple, chaque peuple possède sa propre constitution.” Zie: H. HAAG: *op. cit.*, p. 60.

114. SMB, 27 augustus 1835.

moeurs".¹¹⁵ De beschrijvingen van het 'vrije' België van de opposanten klonken bij nader inzicht vaak bezorgd of wantrouwig ...

6. SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In de Kamerdiscussies die voorafgingen aan de afkonding van de eerste Belgische vreemdelingenwet stonden twee groepen vertegenwoordigers tegenover elkaar. Deze groepen hielden er opmerkelijk genoeg niet in de eerste plaats fundamenteel verschillende denkbeelden over vreemdelingen op na. Zij onderscheidden zich door hun verschillende denkbeelden over de 'ideale samenleving' en over de 'ideale staat'. Die denkbeelden drukten een zware stempel op hun ideeën over vreemdelingen.

De verdedigers van de voorgestelde wet waren regeringsgezinden, of conservatieve katholieke of liberale voorstanders van een sterke uitvoerende macht, die ijverden voor rust en orde en voor het behoud van het maatschappelijke status-quo. Hun tegenstanders waren 'progressieve' radicalen, die opkwamen voor sociale hervormingen en voor de politieke emancipatie van de meerderheid van de bevolking.

Het denken en discussiëren over de aanwezigheid van vreemdelingen in België tijdens de Kamerdebatten leidde tot een confrontatie van de verschillende standpunten van beide fracties, waarin de vreemdelingen in zekere zin 'afwezig' waren. Hiermee bedoelen we niet dat vreemdelingen niet aan bod kwamen tijdens de discussies. We bedoelen dat vragen als 'wie zijn vreemdelingen?', 'welke zijn hun typische eigenschappen?', of 'zijn vreemdelingen gevaarlijk?' bijna steeds beantwoord werden door de vreemdelingen te situeren in het kader van de Belgische staatsstructuren, wetten en instellingen, die de Kamerleden in stand wilden houden, of veranderen. In de ogen van de vertegenwoordigers leken vreemdelingen in de eerste plaats te verschillen van de Belgen doordat zij een andere relatie hadden met de Belgische staat; daardoor waren zij verdachter, gevaarlijker of kwetsbaarder. Bedenkingen over een mogelijke 'eigenheid' van vreemdelingen werden niet gemaakt.

Zo goed als alle Kamerleden waren het er over eens dat België zich gastvrij moest opstellen, maar onmogelijk zomaar alle vreemdelingen kon toelaten. Ook stemden allen in met het nut van een wet op de uitzetting van ongewenste vreemdelingen. Over de inhoud ervan konden zij echter niet tot een akkoord komen. Op basis van hun verschillende opvattingen

---

115. MB, 29 augustus 1835.

over de juiste organisatie van de Belgische staat wilden zij andere categorieën van vreemdelingen aanpakken, op een andere manier, en om andere doelen te verwezenlijken.

Hun denkbeelden over de 'ideale staat' beïnvloedden niet alleen hun standpunten ten aanzien van het voorgestelde wetsontwerp, maar speelden ook een belangrijke rol in de beeldvormingsprocessen die in de discussies naar voren kwamen. Zij lagen aan de basis van het contrast tussen 'goede' en 'slechte' vreemdelingen, en van de clichébeelden van de 'ongelukkige vluchtelingen' en de 'goede Belgen'.

Het beeld van de vreemdeling van de regeringsgezinde vertegenwoordigers werd bijna volledig gedomineerd door de tegenstelling tussen 'goede' en 'slechte' vreemdelingen, tussen vreemdelingen die gastvrijheid verdienden, en vreemdelingen die geweerd moesten worden. Deze categorieën leren ons bijzonder weinig over wie de vreemdelingen waren. Ze vertellen ons meer over België zelf.

Diezelfde opmerking kan gemaakt worden in verband met het beeld van de 'ongelukkige politieke vluchteling'. Het feit dat dit clichébeeld in zowat alle uitspraken over politieke vluchtelingen opduikt – en dit zowel bij regeringsgezinden als bij opposanten – suggereert dat de Kamerleden zich niet konden permitteren het te ontcrachten zonder daardoor bij hun luisteraars krediet te verliezen. Het leert ons iets over hun ideeën in verband met het hebben van een vaderland, en vooral in verband met het verliezen ervan, en over wat België volgens hen kon en moest betekenen voor de Belgen. Door het gebruiken en in stand houden van het cliché van de 'ongelukkige' vluchteling illustreerden de Kamerleden dat zij 'goede patriotten' waren, dat het verlies van België voor hen quasi onoverkomelijk zou zijn.

De invloed van ideeën over de 'ideale staat' is opnieuw overduidelijk. Maar terwijl in de uitspraken over andere vreemdelingen vooral opvattingen over de organisatie van de staat een rol speelden, waren deze over de politieke vluchtelingen vooral getekend door denkbeelden over de staat als 'natie', als uniek en onvervangbaar vaderland.

Wat het cliché van de 'goede Belgen' betreft, kunnen we er enerzijds van uit gaan dat de Kamerleden dit eveneens hanteerden om hun vaderlandsliefde te demonstreren en om hun luisteraars er tegelijkertijd van te overtuigen dat zij geen vrijheidsbeperkende maatregelen ten aanzien van de Belgen op het oog hadden, of zouden dulden. Anderzijds kan gesteld worden dat de Kamerleden de Belgen niet zozeer beschreven,

maar wel 'verzonnen,'¹¹⁶ en dat zij op die manier duidelijk maakten hoe de Belgen volgens hen zouden moeten zijn. Via het cliché van de 'voorbeeldige Belgen' brachten de vertegenwoordigers enkele concepten aan die naar hun overtuigingen het best gehanteerd konden worden bij de constructie van een 'Belgische' identiteit.

Op een analoge wijze kunnen we aannemen dat zij – en zeker de regeringsgezinden onder hen – in hun uitspraken over de 'slechte' vreemdelingen aangaven hoe de Belgen volgens hen niet mochten – en in zekere zin ook niet zouden – zijn. Door bepaalde vreemdelingen op een stereotiepe manier als 'slecht' voor te stellen, en vooral als radicaal verschillend van de Belgen, benadrukten de conservatieven wat de Belgen, volgens hen, gemeen hadden: gastvrijheid, werklust, plichtsbef, religiositeit, ... en niet datgene wat hen verdeelde en verschillend van elkaar maakte.¹¹⁷ Dat hun eigen wensen en idealen daarbij een belangrijke rol speelden is vanzelfsprekend.

---

116. Dat het cliché van de 'voorbeeldige' Belgen ons weinig leert over deze Belgen, wordt overduidelijk als we de beweringen van de Kamerleden confronteren met de beschrijvingen die de Franse vluchteling A. Saint Ferréol niet veel later gaf van diezelfde Belgen. We geven een voorbeeld: "... les moeurs du pays autorisent, il faut l'avouer, bien des choses. En Belgique d'abord ... le précepte 'croissez et multipliez' est fidèlement observé, suivi. Chacun travaille, de son côté, à augmenter la population, souvent sans en demander l'autorisation de son bourgmestre ou curé ...", en: "A cette facilité de moeurs ... s'allie, mais chez le 'sexe fort' seulement, une étrange rudesse d'allure ... Les disputes sont nombreuses ... et si les duels sont rares, les coups de poing sont fréquents ..." Zie resp. A. SAINT-FERRÉOL, *Les proscrits français en Belgique, ou la Belgique contemporaine vue à travers l'exil*, Bruxelles, Librairie Européenne C. Muquart, 1870, p. 209 en p. 211.

117. Deze interpretatie sluit aan bij de ideeën van o.a. de antropoloog A. P. Cohen, hoewel we vinden dat deze laatste in zijn *The Symbolic Construction of Community* te weinig aandacht besteedt aan de machtsprocessen die volgens ons steeds gepaard gaan met de constructie van collectieve identiteiten. Cohen schrijft in verband met de functie van stereotypes of clichés bvb.: "... the stereotype constrains the expression of internal diversity by providing the vocabulary of values through which people construct their understanding of the social world. ... It provides them with the means to gloss over the innumerable factors which divide them in the course of day-to-day social life, in order to present themselves, by contrast with other communities as having an essential likeness, for it is on this likeness that their solidarity is founded." Zie: A.P. COHEN, *op. cit.*, p. 114. Over stereotypering en collectieve (nationale) identiteit, zie bvb. ook: A. M. ALONSO, *op. cit.*, p. 390; T. H. ERIKSEN, *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London and Boulder, Colorado; Pluto Press, 1993, pp. 22-25.

De verschillen en gelijkenissen tussen de beelden van de vreemdelingen en van de Belgen van regeringsgezinden en opposanten kunnen teruggevoerd worden tot de verschillen en gelijkenissen in hun denkbeelden over de 'ideale staat'. Meer specifiek situeren de verschillen zich op het niveau van hun opvattingen over de organisatie en de goede werking van de staat, de gelijkenissen op dat van de 'rol' of 'functie' van de staat als vaderland of 'natie'. Uit de discussies kunnen we echter opmaken dat de twee Kamerfracties ook verschillende ideeën hadden omtrent de precieze invulling van het 'natieconcept'.

De Kamerdiscussies over de eerste Belgische vreemdelingenwet tonen aan dat de 'Duitse' en 'Franse' natieconcepten, waarover we het bij het begin van dit artikel gehad hebben, in één staat, en op hetzelfde ogenblik naast elkaar kunnen bestaan.

De regeringsgezinde vertegenwoordigers benadrukten herhaaldelijk dat België 'geënt was' op de eigenheid van de Belgen. Op die manier stelden zij de staat-zoals-zij-was voor als een evidentie, die geen verdere verantwoording behoeft, omdat zij op een logische wijze voortvloeide uit de aard van de Belgen. Zij suggereerden tegelijkertijd dat België de natuurlijke of meest geschikte beschermer van de 'Belgische eigenheid' was. Hun voorstelling van de natie had een opvallende legitimerende functie, maar vertoonde ook gelijkenissen met het 'Duitse' of 'nationalistische' natieconcept. Dit laatste gaat – zoals we reeds vermeld hebben – uit van een natuurlijk gegeven volksidentiteit, "die zich in een staatsvorm prononceert."¹¹⁸ Hoewel de 'volkstaal' in dit natieconcept vaak een belangrijke rol speelt, was zij voor de conservatieven geen essentieel aspect van Belg-zijn. Volgens hen waren vooral bepaalde min of meer 'verzonnen' tradities (zoals gastvrijheid) en typische eigenschappen (bescheidenheid, gehoorzaamheid, werklust, ...), en de trouw aan de katholieke godsdienst belangrijke kenmerken van de Belgische nationale identiteit.

Ook de opposanten beschouwden België als een onmisbaar vaderland, maar dan in de eerste plaats omdat het een 'vrij' land was. Hun natieconcept benaderde het 'Franse', 'revolutionaire': ofschoon zij eveneens oog hadden voor 'typisch Belgische' eigenschappen en tradities, had België in hun ogen zonder haar liberale instellingen geen

---

118. R. PINXTEN, *op. cit.*, p. 151.

bestaansredenen en stond en viel de Belgische nationaliteit of 'eigenheid' met de vrijheid.¹¹⁹

De verschillende natieconcepten van meerderheid en oppositie stonden niet los van hun verschillende houdingen tegenover vreemdelingen.

Het uitgangspunt dat de Belgische staat overeenstemde met de aard van de Belgen, bracht de behoudsgezinde Kamerleden ertoe vreemdelingen per definitie verdachter te vinden dan Belgen, omdat bij hen de 'natuurlijke' band met de Belgische staatsstructuren ontbrak. Het natieconcept van de regeringsgezinden was er dan ook één van een relatief 'gesloten' natie; afhankelijk van hun 'goede' of 'slechte' aard konden vreemdelingen er al dan niet in geduld worden.

De 'natie' van de tegenstanders van de uitzettingswet was relatief 'open'. Vreemdelingen moesten volgens hen net zoals de Belgen de Belgische wetten respecteren; als zij daartoe bereid waren, was hun aanwezigheid geen probleem op zich. Bovendien zagen zij de rechten van de Belgen als universele rechten die vroeg of laat aan elke mens zouden toebehoren, waardoor zij een min of meer gelijke behandeling van vreemdelingen en Belgen in principe niet uitsloten.

Kunnen we besluiten dat het 'gesloten' natieconcept van de regeringsgetrouwen in tegenstelling tot het 'open' type van hun tegenstanders de kiemen van xenofobie in zich droeg? We geloven dat de Kamerdiscussies aantonen dat het niet aangewezen is te snel dergelijke conclusies te trekken. 'Slechtheid' was volgens de conservatieve

---

119. Volgens Hobsbawm waren factoren als etniciteit, volksaard, gemeenschappelijke taal, religie, geschiedenis, ... vòòr de late negentiende eeuw om verschillende redenen geen doorslaggevende criteria bij het definiëren van naties. Onze bevindingen in verband met de Belgische Kamerleden sluiten hier min of meer bij aan. Wat de 'radicalen' betreft behoeft dit geen verdere uitleg: hun natieconcept was een prototype van de revolutionair-radicalen invulling van de natie-idee, waarover Hobsbawm het heeft. Het conservatieve natieconcept dat we in de Kamerdiscussies ontmoet hebben past minder goed in Hobsbawms schema. 'Taal' speelde er weliswaar geen belangrijke rol in, maar religie en een zekere 'volksidentiteit' – hoe verzonnen die ook was – duidelijk wel. Bij nader inzien lijken de Belgen volgens de behoudsgezinde vertegenwoordigers eerst en vooral 'Belg' te zijn en een natie te vormen door hun gehoorzaamheid en trouw aan het nieuwe Belgische regime. Precies deze loyaliteit komt in de betogen van de conservatieven naar voren als de 'kern' van een Belgische 'volksaard'. Deze vaststelling stemt wel overeen met Hobsbawms inzichten in verband met het nationalisme van de eerste helft van de negentiende eeuw. Hij noemt het nationalisme van deze periode 'staatspatriotisme', omdat loyaliteit aan de staat, en niet aan de natie, er centraal in stond. Zie: E. HOBBSAWM, *op. cit.*, pp. 18-130.

Kamerleden niet inherent aan vreemdeling-zijn en de 'goede' vreemdelingen leken zij soms zelfs hoger te achten dan de Belgen zelf. We kunnen hun houding beter omschrijven als 'pragmatisch'.

De radicale vertegenwoordigers kwamen weliswaar vol vuur op voor de rechten van de vreemdelingen in België, maar stelden het onderscheid tussen Belgen en vreemdelingen zelden of nooit in vraag. Bovendien leert de geschiedenis ons dat revolutionair-democratische principes zonder enig probleem kunnen samengaan met de strengste uitzonderingsmaatregelen tegen vreemdelingen en met xenofobie.

Xenofobie vloeit dus niet op een vanzelfsprekende wijze voort uit het hanteren van een bepaald natieconcept, ofschoon zij zeker beter verantwoord kan worden vanuit bepaalde natie-concepten dan vanuit andere. Nationalisme is geen coherente ideologie, waarbij het ene standpunt op een logische manier op het andere verderbouwt, maar een maatschappelijk fenomeen.

Ditzelfde geldt voor xenofobie; xenofobe houdingen dienen daarom eerst en vooral gesitueerd te worden in een context van belangenstrijd. De Kamerdiscussies die voorafgingen aan de afkondiging van de eerste Belgische vreemdelingenwet suggereren dat machthebbers gebruik maken van discriminerende maatregelen ten aanzien van vreemdelingen om hun gezag te legitimeren, te consolideren, of te verstevigen: om de interne cohesie van 'hun' natie te vergroten bijvoorbeeld, of om als 'gevaarlijk' bestempelde buitenlandse invloeden te weren.

Xenofobie bestond reeds toen er van nationalisme en naties nog geen sprake kon zijn. In een wereld waarin de natie-staat beschouwd wordt als de meest geschikte beschermer van zijn leden, als een uniek kader voor hun 'zelfverwerkelijking', ligt het echter min of meer voor de hand vreemdelingen – en zeker migranten, in tegenstelling tot reizigers – die deze diepe overtuigingen 'ontkrachten' met een zekere argwaan te bejegenen. Daarenboven impliceert het leven in natie-staten (los van ieder natie-concept) steeds dat de leden van de natie onderscheiden worden en zichzelf onderscheiden van vreemdelingen. Het verdelen van rechten en plichten langsheen deze scheidingslijnen maakt vreemdelingen 'zichtbaar' zodat xenofobie makkelijk en met verstrekkende consequenties kan toeslaan.

**Formation de la nation, nationalisme et étrangers.
Images concernant étrangers et Belges dans les discussions
de la Chambre concernant la première loi sur les étrangers**

PAR
LIESBETH VANDERSTEENE ET PIETER SCHIEPERS

Résumé

Nationalisme et xénophobie sont souvent cités en un souffle. Cependant, la recherche scientifique concernant le nationalisme et la formation de la nation et celle concernant les étrangers et les migrations, ne se sont rencontrées que tardivement. Des études sur le rôle joué par les étrangers dans les processus de construction d'identité nationale sont dès lors bien rares, et en ce qui concerne la Belgique sans doute inexistantes. Dans cet article, c'est précisément ce thème que nous abordons. Partant des comptes-rendus des discussions de la Chambre précédant le décret de la première loi belge sur les étrangers du 22 septembre 1835, nous examinons le point de vue des membres de la Chambre d'alors envers les étrangers en Belgique et recherchons quelles étaient leurs 'images des étrangers' et leurs 'images des Belges'. Nous situons les discussions dans un contexte historique large afin de voir quels étaient les deux partis qui s'affrontaient. Ceci est important, vu que ces partis se distinguaient en premier lieu par leurs vues différentes sur la 'société idéale' et sur l' 'état idéal', vues dans lesquelles les étrangers ne jouaient au fond pas un rôle essentiel. Les défenseurs de la loi en question étaient partisans d'un pouvoir exécutif fort et agissaient en faveur d'un maintien du status-quo. Leurs adversaires étaient plus 'démocratiques', plus 'progressistes'; ils prônaient des réformes sociales et politiques générales. Nous démontrons que les idées des deux partis déterminaient leurs points de vue envers la loi proposée et qu'elles influencèrent leurs images des étrangers et des Belges de façon profonde. Nous examinons également leur 'concept de la nation'. Dans ce contexte, nous illustrons et mettons l'accent sur le fait que les processus de formation d'image et d'identité ne peuvent pas être dissociés des luttes d'intérêts et qu'ils doivent dès lors être situés dans un

large contexte social. Nous terminons par quelques remarques générales sur les relations possibles entre nationalisme et xénophobie et caractérisons les deux comme des phénomènes de société.

Nation-building, nationalism and foreigners. Image-building on foreigners and Belgians in the Chamber discussions concerning the first Belgian Aliens Act

BY

LIESBETH VANDERSTEENE AND PIETER SCHIEPERS

SUMMARY

Nationalism and xenophobia are often bracketed together. In spite of this, scientific research on nationalism and nation-building on the one hand, and on foreigners and migrations on the other, have only recently found each other. Studies concerning the role of foreigners in the construction of national identities are rare, and probably non-existing for Belgium. It is precisely this topic this article is dealing with.

Concentrating on reports of Parliamentary debates preceding the proclamation of the First Belgian Aliens Act of 1835, we investigate the attitude of the government and Members of Parliament towards foreigners in Belgium, and we examine their "images of foreigners" and their "images of Belgians". We situate these debates in a broader historical context in order to explain which two parties were contesting each other, and because these parties distinguished themselves first of all by their different opinions about "ideal society" and the "ideal state", opinions in which foreigners did not play an important part. The representatives who defended the law were in favour of a strong government and wanted to maintain the status quo. Their opponents were more "democratic", more "progressive" and strove for general social and political reforms. We illustrate that the political opinions of both parties were constitutive for their points of view with regard to the proposed law and also thoroughly influenced their images of foreigners and Belgians. We also examine how they conceived of "the nation" and emphasise that processes of image-building and the creation of national identities cannot be seen apart from social struggle and clashes of interests, and that they therefore should be placed in a large social context. We conclude with some general remarks on possible relations between nationalism and xenophobia and characterise both as social phenomena.